

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ  
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΤΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΠΡΩΤΟ ΤΜΗΜΑ

ΥΠΟΘΕΣΗ ΜΑΜΑΤΑΣ ΚΑΙ ΛΟΙΠΟΙ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ  
(Προσφυγές αριθ. 63066/14, 64297/14 και 66106/14)

ΑΠΟΦΑΣΗ

ΣΤΡΑΣΒΟΥΡΓΟ

21 Ιουλίου 2016

*Η απόφαση αυτή θα καταστεί τελεσίδικη σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 44 § 2 της Σύμβασης. Μπορεί να υποστεί μικροαλλαγές ως προς την μορφή.*

**Στην υπόθεση Μαμάτας και λοιποί κατά Ελλάδας.**

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (πρώτο τμήμα), συνεδριάζοντας σε δικαστικό τμήμα, η σύνθεση του οποίου έχει ως εξής:

Mirjana Lazarova Trajkovska, *πρόεδρος*,

Ledi Bianku,

Kristina Pardalos,

Λίνος-Αλέξανδρος Σισιλιάνος,

Robert Spano,

Armen Harutyunyan,

Pauliine Koskelo, *δικαστές,*  
και Abel Campos, *γραμματέας τμήματος,*

Αφού διασκέφθηκε σε δικαστικό συμβούλιο στις 21 Ιουνίου 2016,

Εκδίδει την ακόλουθη απόφαση, η οποία ελήφθη την πιο πάνω ημερομηνία:

## ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

1. Η υπόθεση έχει εισαχθεί με τρεις προσφυγές (αριθ. 63066/14, 64297/14 και 66106/14) στρεφόμενες κατά της Ελληνικής Δημοκρατίας και με την οποία 6.320 υπήκοοι του Κράτους αυτού («οι προσφεύγοντες») προσέφυγαν ενώπιον του Δικαστηρίου στις 17 Σεπτεμβρίου, 19 Σεπτεμβρίου και 1<sup>η</sup> Οκτωβρίου 2014 αντίστοιχα δυνάμει του άρθρου 34 της Σύμβασης για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών («η Σύμβαση»).

2. Ενώπιον του Δικαστηρίου, οι προσφεύγοντες εκπροσωπήθηκαν από τους κυρίους Ι. Κτενίδη, Κ. Χρυσόγονο, Π. Στάγκο, Μ.-Κ. Τόμπρα και Χ. Ταγαρά, δικηγόρους Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Η ελληνική κυβέρνηση («η Κυβέρνηση») εκπροσωπήθηκε από τους εντεταλμένους του αντιπροσώπου της, κύριο Κ. Γεωργιάδη, σύμβουλο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, κυρία Σ. Παπαϊωάννου και κυρία Ε. Ζήση, παρόδρους του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, και κυρία Σ. Λεκκού, δικαστική αντιπρόσωπο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους.

3. Οι προσφεύγοντες παραπονούνται ειδικότερα για μία παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης, λαμβανόμενου τόσο μεμονωμένα όσο και σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της Σύμβασης.

4. Στις 13 Ιανουαρίου 2015, οι προσφυγές κοινοποιήθηκαν στην Κυβέρνηση, Κυβέρνηση και προσφεύγοντες κατέθεσαν παρατηρήσεις.

5. Στις παρατηρήσεις της, η Κυβέρνηση κάλεσε το Δικαστήριο να εφαρμόσει το άρθρο 44Δ του Κανονισμού του και να μην λάβει υπόψη τις παρατηρήσεις των προσφευγόντων στην προσφυγή αριθ. 66106/14, στο σύνολό τους ή τουλάχιστον όσον αφορά το κεφάλαιο Α αυτών. Υπογραμμίζει ότι οι ισχυρισμοί αυτών των προσφευγόντων σύμφωνα με τους οποίους οι παρατηρήσεις της Κυβέρνησης δεν αντανakλούν την πραγματική θέση της στο ζήτημα αλλά της επιβλήθηκαν από τους διεθνείς δανειστές της (την τρόικα, ήτοι τα Κράτη-μέλη της Ευρωζώνης, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ),

υπερβαίνουν κατά τρόπο προσβλητικό τα όρια της υπερβολής, της δεοντολογίας και της καλής πίστης.

6. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι το πιο πάνω αναφερόμενο επιχείρημα των προσφευγόντων δεν υπερβαίνει τον βαθμό της ελαφρότητας, της προσβολής ή της κατάχρησης ο οποίος θα μπορούσε να δικαιολογήσει την άρνηση της αποδοχής των παρατηρήσεων των ενδιαφερομένων. Απορρίπτει συνεπώς το αίτημα εφαρμογής του άρθρου 44Δ του Κανονισμού το οποίο προβλήθηκε από την Κυβέρνηση.

## ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

### I. ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΗΣ ΥΠΟΘΕΣΗΣ

7. Η προσφυγή αριθ. 63066/14 κατατέθηκε από 6.311 προσφεύγοντες, η προσφυγή αριθ. 64297/14 από 7 προσφεύγοντες και η αίτηση αριθ. 66106/14 από 2 προσφεύγοντες.

#### A. Η γένεση της υπόθεσης

8. Οι προσφεύγοντες είναι φυσικά πρόσωπα τα οποία ανέλαβαν ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου. Η περιουσία τους σε τίτλους ομολόγων κυμαίνονταν μεταξύ 10.000 ευρώ (EUR) και 1.510.000 EUR. Ως κάτοχοι ομολόγων και κατ'εφαρμογήν του άρθρου 8 του νόμου 2198/1994, θα είχαν το δικαίωμα, κατά την λήξη τους, να εισπράξουν από το Δημόσιο ένα ποσό ίσο προς την ονομαστική αξία των επιδίκων ομολόγων, ενώ στο μεσοδιάστημα εισέπρατταν τοκομερίδια.

9. Από το 2009 ως το 2011, η Ελλάδα αναγκάστηκε να αντιμετωπίσει μία από τις μεγαλύτερες οικονομικές κρίσεις της ιστορίας της. Λόγω της αδυναμίας της να δανειστεί από τις χρηματαγορές, υποχρεώθηκε να προσφύγει στον μηχανισμό χρηματοοικονομικής δραστηριότητας στον οποίο μετέχουν τα Κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ και το ΔΝΤ. Στις ευρωπαϊκές συνόδους κορυφής των 11 και 25 Μαρτίου 2011, καθώς και σε εκείνες των 21 Ιουλίου και 26 Οκτωβρίου 2011, η ζώνη του ευρώ κάλεσε τους ιδιώτες επενδυτές να συμμετάσχουν και αυτοί στην επίλυση του προβλήματος της βιωσιμότητας του ελληνικού χρέους και να δεχθούν την μείωση της αξίας των αξιώσεών τους.

10. Ειδικότερα, τον Μάιο 2010, τα Κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ συνήψαν μία δανειακή σύμβαση με το Ελληνικό Δημόσιο και την Τράπεζα της Ελλάδος ύψους 80 δισεκατομμυρίων EUR. Από την πλευρά του, το ΔΝΤ δάνεισε στο Δημόσιο 30 δισεκατομμύρια EUR. Παρά την βοήθεια αυτή, η Ελλάδα δεν κατόρθωσε να

αντιμετωπίσει τις οικονομικές υποχρεώσεις της, έτσι ώστε, τον Ιούλιο 2011, η Σύνοδος Κορυφής των Κρατών της ευρωζώνης δέχθηκε να χορηγήσει συμπληρωματική οικονομική βοήθεια. Το σχέδιο αυτό προέβλεπε την συμμετοχή του δημοσίου τομέα (*Official Sector Involvement*, “OSI”), μέσω ενός νέου δανείου ύψους 109 δισεκατομμυρίων EUR το οποίο χορηγήθηκε από τα Κράτη-μέλη της ευρωζώνης και το ΔΝΤ. Σε αυτό πρέπει να προστεθούν 12 δισεκατομμύρια EUR που προέρχονταν από την αγορά ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου. Τέλος, 37 δισεκατομμύρια EUR θα προέρχονταν από την εκούσια συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα (*Private Sector Involvement*, “PSI”). Η διάρκεια των ομολόγων, η λήξη των οποίων ορίστηκε για το 2020, παρατάθηκε από δεκαπέντε έως τριάντα έτη.

11. Κατόπιν της ανακοίνωσης της απόφασης να στηριχθεί οικονομικά η Ελλάδα, οι οίκοι αξιολόγησης Fitch και Moody’s, κρίνοντας ότι η χώρα βρισκόταν σε κατάσταση «ελεγχόμενης πτώχευσης», υποβίβασαν την αξιολόγηση της Ελλάδας. Στο τέλος του μηνός Αυγούστου 2011, ανακοινώθηκε ότι τα δημόσια οικονομικά της Ελλάδας βρίσκονταν εκτός ελέγχου για τον λόγο ότι υπήρξε αύξηση των δημοσίων δαπανών και καθυστέρηση στα έσοδα. Στις 11 Οκτωβρίου 2011, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η ΕΚΤ και το ΔΝΤ υπογράμμισαν σε μία κοινή δήλωσή τους ότι η ύφεση ήταν μεγαλύτερη από εκείνη η οποία προβλεπόταν αρχικά τον Ιούνιο 2010 και ότι η επιτυχία του προγράμματος εξαρτάτο από την συμμετοχή επαρκούς κεφαλαίου εκ μέρους του ιδιωτικού τομέα. Λαμβάνοντας υπόψη την εξέλιξη αυτή, η Σύνοδος Κορυφής των Κρατών της ευρωζώνης της 26 Οκτωβρίου 2011 αποφάσισε να δανείσει στην Ελλάδα 130 δισεκατομμύρια ευρώ επί πλέον και κάλεσε «την Ελλάδα, τους ιδιώτες επενδυτές και όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη να υλοποιήσουν μία εκούσια ανταλλαγή ομολόγων περιλαμβάνουσα μία ονομαστική μείωση 50% επί του ελληνικού θεωρητικού χρέους που κατείχαν οι ιδιώτες επενδυτές» (PSI plus). Η εν λόγω Σύνοδος Κορυφής καλωσόρισε τις διαπραγματεύσεις που διεξήχθησαν μεταξύ της Ελλάδας και των ιδιωτών επενδυτών και υπογράμμισε τον κρίσιμο ρόλο της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα (PSI) στην βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, αποφασίστηκε επίσης η ανακεφαλαιοποίηση των ελληνικών τραπεζών με ένα ποσό 30 δισεκατομμυρίων EUR.

12. Σε ολόκληρο το διάστημα – από τον Ιούνιο 2011 μέχρι την πραγματοποίηση του PSI – οι θεσμικοί επενδυτές, και ιδιαίτερα οι διεθνείς, ήτοι οι τράπεζες και άλλοι πιστωτικοί οργανισμοί οι οποίοι κατείχαν το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού χρέους, διαπραγματεύθηκαν τόσο ως προς το εύρος της μείωσης (“haircut”, δηλαδή

την μείωση της ονομαστικής αξίας των τίτλων τους και τον τρόπο απόδοσης του υπολοίπου) όσο και όσον αφορά τις αποζημιώσεις που θα ελάμβαναν ως αντάλλαγμα της οικονομικής ζημίας τους και της εκούσιας συμμετοχής τους στην μείωση του δημοσίου χρέους της Ελλάδας. Οι διαπραγματεύσεις διεξήχθησαν με στελέχη του *Institute of International Finance* τα οποία εκπροσωπούσαν τους θεσμικούς επενδυτές (ελληνικές και αλλοδαπές τράπεζες, πιστωτικοί οργανισμοί, *hedge funds*). Αντιθέτως, τα φυσικά πρόσωπα, τα οποία αποτελούσαν μόνον την μειοψηφία των κατόχων ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου, ουδέποτε κλήθηκαν να συμμετάσχουν στις διαπραγματεύσεις ούτε ενημερώθηκαν σχετικά με την εξέλιξή τους. Σε ολόκληρη την διάρκεια των διαπραγματεύσεων, τόσο οι ελληνικές αρχές όσο και οι ευρωπαϊκές αρχές βεβαίωναν ότι η διαδικασία αφορούσε μόνον τους θεσμικούς επενδυτές και ότι τα φυσικά πρόσωπα δεν θα θίγονταν από την συμφωνία η οποία θα συνάπτονταν. Τα ομόλογα που κατείχαν φυσικά πρόσωπα, μεταξύ των οποίων και οι προσφεύγοντες, αντιστοιχούσαν στο 1% περίπου του συνολικού δημοσίου χρέους της Ελλάδας.

13. Μέσα στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων, και ενώ οι ενδείξεις όσον αφορά το ποσοστό συμμετοχής στην εκούσια ανταλλαγή ήταν θετικές (του ποσοστού των συμμετεχόντων ανερχομένου σε 70% - 80% τον Δεκέμβριο 2011), η πίεση υπέρ μιας αύξησης της συμμετοχής εντεινόταν. Όλα τα δελτία τύπου υπογράμμιζαν την σημασία που είχε η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα για την βιωσιμότητα του ελληνικού χρέους. Τον Δεκέμβριο 2011, το ΔΝΤ κάλεσε τις ελληνικές αρχές να μεριμνήσουν ώστε να εξασφαλιστεί η συμμετοχή του συνόλου των ιδιωτών δανειστών.

14. Στην αρχή του 2012, η ελληνική κυβέρνηση δημοσίευσε ένα σχέδιο νόμου σχετικά με την ανταλλαγή των τίτλων του Δημοσίου έναντι νέων τίτλων. Στην από 17 Φεβρουαρίου 2012 γνωμοδότησή της αναφορικά με αυτό το σχέδιο νόμου, η ΕΚΤ τόνισε ότι «ο στόχος του σχεδίου [ήταν] η διευκόλυνση της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα (...) με την θέσπιση στο ελληνικό δίκαιο μιας διαδικασίας η οποία στοχεύει να ευνοήσει, μέσω ρητρών συλλογικής δράσης, την διαπραγμάτευση με τους κατόχους ομολόγων και την σύναψη μιας συμφωνίας για την ανταλλαγή τίτλων του Ελληνικού Δημοσίου». Κατά την άποψη των προσφευγόντων, ο πραγματικός στόχος του σχεδίου νόμου ήταν η άσκηση πίεσης προκειμένου να συμβληθεί στην συμφωνία ο μεγαλύτερος αριθμός των θεσμικών επενδυτών και να μειωθεί με τον τρόπο αυτόν το ύψος του χρέους.

15. Στις 23 Φεβρουαρίου 2012 ψηφίστηκε ο νόμος 4050/2012 σχετικά με τους κανόνες που τροποποιούν τους τίτλους έκδοσης ή εγγύησης του Δημοσίου με την συμφωνία των κατόχων τους.

16. Μία πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου (5/24.02.2012) της 24 Φεβρουαρίου 2012 καθόρισε τους τίτλους οι οποίοι θα περιλαμβάνονταν στο πρόγραμμα ανταλλαγής, διέταξε την έναρξη της διαδικασίας τροποποίησης των τίτλων αυτών (από τις 24 Φεβρουαρίου 2012), μεταξύ των οποίων και εκείνων των προσφευγόντων, και προσδιόρισε τους όρους της ανταλλαγής (πιο κάτω παράγραφοι 49-51). Η ενημέρωση των ενδιαφερομένων έλαβε χώρα ηλεκτρονικά, μέσω του ιστοτόπου ο οποίος δημιουργήθηκε ενόψει της ανταλλαγής ([www.greekbonds.gr](http://www.greekbonds.gr)) και δημοσίευε όλα τα απαραίτητα στοιχεία. Επίσης, οι τράπεζες και τα χρηματοοικονομικά ιδρύματα δεσμεύτηκαν να ενημερώσουν τους πελάτες τους σε πιο προσωπική βάση.

17. Η διαδικασία προέβλεπε ότι οι επιλεγέντες τίτλοι θα ανταλλάσσονταν με άλλους τίτλους που θα εκδίδονταν από το Δημόσιο και θα διέπονταν από το βρετανικό δίκαιο. Ειδικότερα, ο νόμος προέβλεπε ότι, για κάθε ομόλογο ονομαστικής αξίας 1.000 EUR, θα δίνονταν:

α) είκοσι νέα ομόλογα λήξεως μεταξύ 2023 και 2042 ονομαστικής αξίας 315 EUR τα οποία έφεραν προοδευτικά αυξανόμενα τοκομερίδια (2% μεταξύ 2012 και 2015, 3% μεταξύ 2016 και 2020, 3,65% το 2021 και 4,30% από το 2021), διέπονταν από το βρετανικό δίκαιο και υπάγονταν στο σύμφωνο συγχρηματοδότησης (*co-financing agreement*) μεταξύ της Ελλάδας, της Τράπεζας της Ελλάδας και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (*European Financial Stability Facility*),

β) δύο ομόλογα εκδοθέντα από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, εκ των οποίων το πρώτο διαρκείας ενός έτους και το δεύτερο δύο ετών, συνολικής ονομαστικής αξίας 150 EUR, και

γ) ένα τίτλο εγγύησης (*security*), η απόδοση του οποίου συνδέθηκε με το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ).

Επί πλέον, με ένα έντοκο γραμμάτιο του Δημοσίου το οποίο εκδόθηκε από Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας και έληγε στις 12 Σεπτεμβρίου 2012, καταβλήθηκαν οι ληξιπρόθεσμοι τόκοι των παλαιών ομολόγων για το διάστημα από τις 20 Μαρτίου 2011 μέχρι τις 24 Φεβρουαρίου 2012.

18. Επίσης, ο νόμος προέβλεπε την θέσπιση και την ενεργοποίηση «ρητρών συλλογικής δράσης» (*Collective Action Clauses* – ρητρών οι οποίες επέτρεπαν την υποχρέωση της συμμετοχής στην ανταλλαγή όλων εκείνων οι οποίοι δεν θέλησαν να

συμμετάσχουν), διευκρινίζοντας ότι, εφόσον τα δύο τρίτα των κατόχων των ανεξόφλητων απαιτήσεων εντάσσονταν στην συμφωνία, η διαδικασία θα εφαρμοζόταν σε όλους τους κατόχους ομολόγων, συμπεριλαμβανομένων και των προσφευγόντων, και τούτο παρά την μη συμμετοχή στις πιο πάνω αναφερόμενες διαπραγματεύσεις. Ήδη από τον Νοέμβριο 2010, οι υπουργοί Οικονομικών της ευρωζώνης είχαν αποφασίσει να καταστήσουν υποχρεωτικό αυτόν τον τύπο ρητρών στην νομοθεσία των Κρατών-μελών, ως μέσο εξασφάλισης της χρηματοοικονομικής σταθερότητας μέσα στην ζώνη αυτή. Η εν λόγω απόφαση επικυρώθηκε από την Ευρωπαϊκή Σύνοδο Κορυφής της 24 και 25 Μαρτίου 2011. Οι ρήτρες συλλογικής δράσης ήταν συνήθεις στην πρακτική των διεθνών χρηματαγορών και συμπεριελήφθησαν, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 12 § 3 της σύμβασης που θέσπισε τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας, σε όλους τους τίτλους διαρκείας ανώτερης του έτους επί των δημοσίων χρεών των Κρατών-μελών της ζώνης του ευρώ.

19. Στην συνέχεια, ο Οργανισμός Διαχείρισης Δημοσίου Χρέους (ΟΔΔΗΧ) δημοσίευσε την πρόσκληση του Δημοσίου προς τους κατόχους ομολόγων να συμμετάσχουν στην διαδικασία και να ανταλλάξουν τους τίτλους τους. Οι προσφεύγοντες, αρνούμενοι το «κούρεμα» (“haircut”) των τίτλων τους, δεν έδωσαν συνέχεια στην πρόσκληση αυτή. Υποστηρίζουν ότι στηρίχθηκαν στις διαβεβαιώσεις των κυβερνητικών αξιωματούχων σύμφωνα με τις οποίες τα φυσικά πρόσωπα θα εξαιρούνταν από την ρύθμιση αυτή και δεν θα έχαναν τα χρήματά τους.

20. Στην από 9 Μαρτίου 2012 πράξη του, ο διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, η οποία είχε οριστεί ως διαχειριστής της διαδικασίας, βεβαίωσε:

- ότι οι ομολογιούχοι είχαν συναινέσει στις προτεινόμενες τροποποιήσεις, από την στιγμή που το συνολικό ύψος των ανεξόφλητων αξιώσεων φερόταν να ανέρχεται σε 177.218.697.615,45 EUR, και
- ένα ποσοστό 91,05% των ανεξόφλητων αξιώσεων είχε συμμετάσχει στην διαδικασία, ήτοι 161.350.946.065,54 EUR.

Ο διοικητής προσέθεσε ότι, κατά συνέπεια, η απαιτούμενη πλειοψηφία είχε επιτευχθεί κατόπιν της αποδοχής των προτεινόμενων τροποποιήσεων από τους ομολογιούχους οι ανεξόφλητες αξιώσεις των οποίων ανέρχονταν σε 152.042.932.772,40 EUR (ήτοι ένα ποσοστό 94,23% των ανεξόφλητων αξιώσεων οι οποίες είχαν συμμετάσχει στην διαδικασία).

21. Με την πράξη του με αριθμό 10/9.3.2012 (πιο κάτω παράγραφος 52), το Συμβούλιο Υπουργών επικύρωσε το αποτέλεσμα της διαδικασίας, το οποίο δέσμευε

πλέον το σύνολο του κεφαλαίου των επιλέξιμων τίτλων, συμπεριλαμβανομένης και της μειοψηφίας (25 δισεκατομμύρια EUR περίπου επί συνόλου 117 δισεκατομμυρίων). Η πράξη όριζε επίσης τους όρους της ανταλλαγής (πιο πάνω παράγραφος 17).

22. Αυτή η φάση της διαδικασίας συμπληρώθηκε με την απόφαση αριθ. 2/20964/0023Α/9.3.2012 του Υπουργού Οικονομίας, η οποία επικύρωσε την ανταλλαγή των παλαιών ομολόγων έναντι των νέων η αξία των οποίων υπολειπόταν κατά 53,5% εκείνης των παλαιών.

23. Πριν την υλοποίηση της ανταλλαγής, ο Υπουργός Οικονομίας είχε προτείνει την εξαίρεση των μικρο-ομολογιούχων και τουλάχιστον εκείνων οι οποίοι είχαν αγοράσει τα ομόλογα κατά την ημερομηνία έκδοσής τους. Εν τούτοις, ανακάλεσε την πρόταση αυτή μετά την άρνηση την οποία αντέταξε στην εξαίρεση αυτή ο Πρόεδρος του Γιούρογκρουπ της εποχής εκείνης. Σε μία συνέντευξη της 7 Μαρτίου 2012, ο υπουργός δήλωσε ότι θα υπήρχε ένας «μηχανισμός αποζημίωσης» για τους μικρο-ομολογιούχους.

24. Σε μία δημόσια ομιλία του της 22 Απριλίου 2012, ο έλληνας πρωθυπουργός δήλωσε ότι «οι ομολογιούχοι οι οποίοι [είχαν] απολέσει εξαιτίας του κουρέματος τις οικονομίες μιας ολόκληρης ζωής [έπρεπε] να αποζημιωθούν» και ότι τούτο θα γινόταν με «φορολογικές ρυθμίσεις», οι λεπτομέρειες των οποίων έμειναν πάντως αδιευκρίνιστες.

25. Σύμφωνα με τα στοιχεία τα οποία παρασχέθηκαν από την Κυβέρνηση, η διαδικασία της ανταλλαγής συνέβαλε στην μείωση του ελληνικού χρέους κατά 107 δισεκατομμύρια ευρώ περίπου. Στο τέλος του 2012, ένα ποσοστό 85% του χρέους μεταβιβάστηκε από τους ιδιώτες στα Κράτη-μέλη της ευρωζώνης. Το 2013, το κόστος εξυπηρέτησης του χρέους μειώθηκε σημαντικά: ενώ οι τόκοι που προβλέπονταν αρχικά για το 2012 θα ανέρχονταν σε 17,5 δισεκατομμύρια EUR, μετά την ανταλλαγή, καταβλήθηκε ποσό 12,2 EUR, το δε 2013 οι τόκοι δεν υπερέβησαν τα 6 δισεκατομμύρια.

## **B. Η διαδικασία που αφορά τους προσφεύγοντες της προσφυγής αριθ. 63066/14**

26. Στις 18 Απριλίου 2012, ορισμένοι από τους προσφεύγοντες της προσφυγής αυτής κατέθεσαν ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας αίτηση ακύρωσης των

πράξεων 5/24.02.2012 και 10/9.03.2012 του Συμβουλίου Υπουργών, καθώς και της ανωτέρω πράξης του διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος της 9 Μαρτίου 2012.

27. Εξαιτίας της σημασίας της υπόθεσης, η συζήτηση έλαβε χώρα στις 22 Μαρτίου 2013 ενώπιον της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας. Με την με αριθμό 1507/2014 από 28 Απριλίου 2014 απόφασή του, το Συμβούλιο της Επικρατείας απέρριψε την αίτηση. Οι αιτήσεις ορισμένων άλλων προσφευγόντων οι οποίοι είχαν προσφύγει ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας σε διάφορες ημερομηνίες συνενώθηκαν ενώπιον του τετάρτου τμήματος και ορίστηκε δικάσιμος τον Ιούνιο 2014. Ορισμένοι προσφεύγοντες, οι οποίοι ήταν διάδικοι στην πιο πάνω αναφερόμενη προσφυγή και είχαν επίσης προσφύγει ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, προτίμησαν τότε να παραιτηθούν από τις αιτήσεις τους, λόγω της νομολογίας που δημιουργήθηκε από την απόφαση αριθ. 1570/2014 της Ολομέλειας. Έναντι των προσφευγόντων αυτών, το Συμβούλιο της Επικρατείας έκλεισε την διαδικασία και απέρριψε τις αιτήσεις τους.

28. Κατ'αρχήν, το Συμβούλιο της Επικρατείας απέρριψε την αιτίαση των προσφευγόντων σύμφωνα με την οποία, κατά την ημερομηνία έκδοσης των τίτλων που είχαν αποκτήσει, αφ'ενός, δεν προβλέπονταν ρήτρες τροποποίησης ούτε από τον νόμο ούτε συμβατικά και, αφ'ετέρου, η τροποποίηση των τίτλων αυτών δεν επιτρεπόταν βάσει του άρθρου 5 § 1 του Συντάγματος και των αρχών του κράτους δικαίου, της προστασίας της εμπιστοσύνης του πολίτη προς το Κράτος, καθώς της ασφαλείας δικαίου.

29. Ως προς το ζήτημα αυτό, το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι η επένδυση σε ομόλογα και άλλους τίτλους του Δημοσίου δεν ήταν απαλλαγμένη του κινδύνου μιας περιουσιακής ζημίας προκαλούμενης σύμφωνα με τον νόμο, παρά το γεγονός ότι το δίκαιο που διέπει τους τίτλους αυτούς δεν προέβλεπε την δυνατότητα, πριν από την λήξη των τελευταίων, της επαναδιαπραγμάτευσης ορισμένων όρων, όπως η ονομαστική αξία, το δεδουλευμένο τοκομερίδιο και η λήξη. Εξέθεσε ότι ο λόγος αυτού ήταν ότι, από την έκδοση του τίτλου και μέχρι την λήξη του, παρέρχονταν ένα μεγάλο χρονικό διάστημα στην διάρκεια του οποίου απρόβλεπτα γεγονότα κινδύνευαν να περιορίσουν ουσιωδώς, ή ακόμη και να εκμηδενίσουν, τις οικονομικές δυνατότητες του Δημοσίου, εκδότη ή εγγυητή των τίτλων αυτών. Κατά το Συμβούλιο Επικρατείας, εφόσον επέρχονταν τέτοια απρόβλεπτα γεγονότα, το Δημόσιο είχε το δικαίωμα να επιχειρήσει μία επαναδιαπραγμάτευση στην βάση της ρήτρας *rebus sic stantibus*.

30. Αναφερόμενο στις προκαταρκτικές εργασίες του νόμου 4050/2012, το Συμβούλιο της Επικρατείας υπογράμμισε στην συνέχεια ότι οι προβλέψεις ήταν δυσοίωνες για τα δημόσια έσοδα, τα οποία κατ'αυτό περιορίζονταν διαρκώς εξαιτίας της παρατεταμένης ύφεσης και ότι νέα δάνεια ήταν απαγορευτικά εξαιτίας της απώλειας της πιστοληπτικής ικανότητας. Ενόψει της μεταβολής του οικονομικού κλίματος που φέρεται να αιφνιδίασε το Ελληνικό Κράτος και το κατέστησε ανίκανο να εξοφλήσει εγκαίρως και στο σύνολό τους τις οικονομικές υποχρεώσεις του, ήτοι ενόψει του κινδύνου της στάσης πληρωμών και της κατάρρευσης της εθνικής οικονομίας, η απόπειρα, μέσω του άρθρου 1 του νόμου 4050/2012, επαναδιαπραγμάτευσης ενός τμήματος του δημοσίου χρέους (ήτοι του χρέους του οφειλόμενου στον ιδιωτικό τομέα) δεν ήταν, σύμφωνα με το Συμβούλιο της Επικρατείας, αντίθετη ούτε προς το Σύνταγμα ούτε προς το ευρωπαϊκό δίκαιο ούτε προς την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

31. Στην αίτηση ακύρωσής τους, οι προσφεύγοντες παραπονέθηκαν επίσης για την παραβίαση της αρχής της ισότητας την οποία εγγυάται το άρθρο 4 § 1 του Συντάγματος για τον λόγο ότι το άρθρο 1 του νόμου 4050/2012 τους είχε υποχρεώσει να συμμετάσχουν στην διαδικασία ανταλλαγής των τίτλων (ενώ αυτοί ήταν φυσικά πρόσωπα υποκείμενα σε περιορισμένη διάρκεια ζωής και στερούμενα των απαραίτητων ειδικών γνώσεων για την αξιολόγηση των κινδύνων οι οποίοι σχετίζονται με την τοποθέτηση των οικονομιών τους), και τούτο, κατ'αυτούς, χωρίς να έχουν ληφθεί νομοθετικά μέτρα συγκρίσιμα με εκείνα που προβλέπονται για την εξασφάλιση της επάρκειας των κεφαλαίων των τραπεζικών ιδρυμάτων.

32. Ως προς την αιτίαση αυτή, το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι η αρχή της ισότητας δεν επέβαλε στο Κράτος να επιφυλάσσει προνομιακή μεταχείριση σε ορισμένους από τους δανειστές του στην βάση προσωπικών δεδομένων και υποκειμενικών στοιχείων, και ειδικότερα σε φυσικά πρόσωπα που έχουν περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες και που ασκούν την οικονομική δραστηριότητά τους με σκοπό την αποταμίευση και όχι την επένδυση. Αντιθέτως, δέχθηκε ότι η αρχή της ισότητας, εφαρμοζόμενη μέσα στο πλαίσιο της σχέσης πολλών δανειστών με έναν μοναδικό οφειλέτη, επέβαλε την εξέλιξη της σχέσης σε βάση ισότητας (*on equal footing*), κατά τρόπο ώστε, σε περίπτωση αδυναμίας να ικανοποιηθεί το σύνολο των δανειστών, έκαστος δανειστής να εισπράξει μία αναλογία της απαίτησής του. Προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος αυτός, σύμφωνα

με το Συμβούλιο της Επικρατείας, η δέσμευση των μη συναινούντων δανειστών (*binding effect*) επιβάλλονταν.

33. Οι προσφεύγοντες κατήγγειλαν επίσης παραβίαση του άρθρου 17 του Συντάγματος (δικαίωμα στην ιδιοκτησία) και του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης. Υποστήριζαν ότι οι τίτλοι τους οι οποίοι αντηλλάγησαν συνιστούσαν περιουσία το οποίο δεν μπορούσε να αποτελέσει το αντικείμενο μιας παρέμβασης, παρά μόνον για θεμιτό σκοπό και με την επιφύλαξη του σεβασμού των αρχών της νομιμότητας και της αναλογικότητας. Αμφισβητούσαν την νομιμότητα της ρύθμισης η οποία είχε επέφερε την δέσμευση της ιδιοκτησίας τους, επικαλούμενοι ότι ήταν «πιθανό να αποτύχει η διάσωση των δημοσίων οικονομικών της χώρας» εξαιτίας του αποκλεισμού από την διαδικασία της ανταλλαγής ενός μεγάλου μέρους του χρέους οφειλόμενου στον δημόσιο τομέα (ΕΚΤ, Κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ και κεντρικές τράπεζες των Κρατών αυτών). Αμφισβητούσαν επίσης την αναγκαιότητα της ρύθμισης αυτής, επικαλούμενοι ότι οι αρχές δεν είχαν αναζητήσει εναλλακτικά μέτρα τα οποία θα ήταν και πιο επιεική και πιο αποτελεσματικά. Τέλος, αμφισβητούσαν την αναλογικότητα του περιορισμού ο οποίος επιβλήθηκε στην ιδιοκτησία τους, επικαλούμενοι ότι αυτός ήταν δυσανάλογος σε βαθμό που να καταλήγει, κατ'αυτούς, στην προσβολή του σκληρού πυρήνα του δικαιώματός τους.

34. Στα επιχειρήματα αυτά το Συμβούλιο της Επικρατείας απάντησε ότι ο περιορισμός της ιδιοκτησίας των προσφευγόντων ήταν αποτέλεσμα της εφαρμογής των διατάξεων του νόμου 4050/2012, ενός νόμου ο οποίος κατά την άποψή του καθιέρωνε γενικά μέτρα οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής με την έννοια του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1. Έκρινε ότι ο ισχυρισμός των προσφευγόντων σύμφωνα με τον οποίο η επιχείρηση διάσωσης των ελληνικών δημοσίων οικονομικών κινδύνευε να αποτύχει, εξέφευγε του ελέγχου του ο οποίος δεν μπορούσε, κατ'αυτό, να ασκηθεί επί του ζητήματος της σκοπιμότητας των επιλογών του νομοθέτη. Σημείωσε ότι το Κράτος είχε υιοθετήσει αρκετά περίπλοκα νομοθετικά μέτρα προκειμένου να αντιμετωπίσει την οικονομική κρίση, και ειδικότερα μέτρα περιορισμού των δημοσίων δαπανών και μέτρα που έτειναν στην αύξηση των φορολογικών εσόδων. Κατά συνέπεια, στα μάτια του, οι προσφεύγοντες εσφαλμένως αμφισβητούσαν την αναγκαιότητα της ρύθμισης η οποία εισήχθη με τον νόμο 4050/2012.

35. Επίσης, κατά την άποψη του Συμβουλίου της Επικρατείας, η απόδοση των νέων τίτλων, σε περίπτωση πώλησής τους, θα έπρεπε να εξεταστεί στην βάση της

ημερομηνία λήξης εκάστου των ανταλλαγέντων τίτλων, για τον λόγο ότι, πριν από την ημερομηνία αυτή, οι προσφεύγοντες δεν μπορούσαν να αξιώσουν την είσπραξη του κεφαλαίου τους. Σε κάθε περίπτωση, το Συμβούλιο της Επικρατείας διαπίστωσε την απουσία στοιχείων που να επιτρέπουν να εκτιμηθεί η μελλοντική αγοραία αξία των νέων τίτλων. Διαπίστωσε επίσης από τα στοιχεία που χορηγήθηκαν από το Ελληνικό Δημόσιο και τον χρηματοοικονομικό όμιλο Bloomberg ότι η μέση αγοραία αξία των νέων τίτλων ανερχόταν στο 23,085% της ονομαστικής αξίας των παλαιών στις 12 Μαρτίου 2012 και στο 29,246% στις 8 Φεβρουαρίου 2013.

36. Το Συμβούλιο της Επικρατείας κατέληξε ότι η αγοραία αξία των νέων τίτλων των προσφευγόντων, αν και ήταν χαμηλότερη της ονομαστικής αξίας τους, είχε αυξητική τάση, και ότι, αν οι προσφεύγοντες αποφάσιζαν, παρά την τάση αυτή, να ρευστοποιήσουν τους νέους τίτλους στις 8 Φεβρουαρίου 2013, θα εισέπρατταν το 29,246% της ονομαστικής αξίας των ανταλλαγέντων τίτλων. Πράγματι, το Συμβούλιο της Επικρατείας δέχθηκε ότι η ανταλλαγή των τίτλων των προσφευγόντων με νέους τίτλους είχε επιφέρει μία απώλεια κεφαλαίου της τάξεως του 53,5% ή και περισσότερο λόγω της τροποποίησης της ημερομηνίας λήξεως. Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Επικρατείας, αυτή η περιουσιακή ζημία, αν και ιδιαίτερα σημαντική, δεν ήταν παράλογη, μη αναγκαία ή δυσανάλογη σε βαθμό που να μπορεί να κριθεί αντίθετη προς το άρθρο 17 του Συντάγματος και του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1. Το Συμβούλιο της Επικρατείας προσέθεσε ότι, λαμβανομένων υπόψη των εξαιρετικών περιστάσεων έτσι όπως αυτές αξιολογήθηκαν από το κοινοβούλιο, το Συμβούλιο Υπουργών και την μεγάλη πλειοψηφία του ιδιωτικού τομέα, ο περιορισμός των δικαιωμάτων του τελευταίου επί του δημοσίου χρέους δεν συνιστούσε μέτρο δυσανάλογο σε σχέση με τον σκοπό ο οποίος συνίσταται στην διάσωση της οικονομίας της Ελλάδας από τον κίνδυνο της στάσης πληρωμών και της κατάρρευσης, μία κατάσταση η οποία μπορεί από την φύση της να έχει απρόβλεπτες οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες.

#### **Γ. Η διαδικασία που αφορά τους προσφεύγοντες της προσφυγής αριθ. 64297/14**

37. Στις 23 Απριλίου 2012, οι προσφεύγοντες προσέφυγαν ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Κατήγγειλαν ειδικότερα την παραβίαση του άρθρου 17 του Συντάγματος και του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1, ισχυριζόμενοι ότι οι διατάξεις του νόμου 4050/2012 είχαν επιτρέψει την ακύρωση των τίτλων και την

αποστέρηση των δικαιωμάτων των ομολόγων των επενδυτών τα οποία απορρέουν από την κυριότητα επί των τίτλων, και τούτο χωρίς αποζημίωση ή τουλάχιστον χωρίς εύλογη αποζημίωση. Αφ'ενός, εξέθεταν ότι η παραχώρηση νέων τίτλων δεν ισοδυναμούσε με αποζημίωση που από την φύση της να επιτρέπει, σύμφωνα με τους όρους του Συντάγματος, την απαλλοτρίωση της ιδιοκτησίας, για τον λόγο ότι οι τίτλοι αυτοί δεν ήταν μετρητά, αλλά αντάλλαγμα χορηγηθέν αναγκαστικά. Αφ'ετέρου, ανέφεραν ότι, ακόμη και αν υποτεθεί ότι η παραχώρηση νέων τίτλων συνιστούσε νόμιμη αποζημίωση για μία αποστέρηση ιδιοκτησίας με την έννοια του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1, η αποζημίωση αυτή δεν μπορούσε να θεωρηθεί εύλογη: πράγματι, σύμφωνα με τους προσφεύγοντες, ως φυσικά πρόσωπα έχοντα περιορισμένο προσδόκιμο ζωής είχαν λάβει τίτλους η λήξη των οποίων είχε οριστεί για το 2042. Όθεν, αν οι κομιστές ήθελαν να επωφεληθούν αυτών εν ζωή, μία ενδεχόμενη πώληση των τίτλων πριν από την ημερομηνία αυτή θα τους απέφερε 21,3% της ονομαστικής αξίας του τίτλου. Όμως, σύμφωνα με τους προσφεύγοντες, το ποσοστό αυτό δεν τηρούσε την αρχή της αναλογικότητας.

38. Με την με αριθμό 1116/2014 από 21 Μαρτίου 2014 απόφασή του, το Συμβούλιο της Επικρατείας, συνεδριάζον σε Ολομέλεια, απέρριψε την αίτηση ακύρωσης για τους ίδιους λόγους με εκείνους οι οποίοι εκτέθηκαν για την προσφυγή αριθ. 63066/14. Ειδικότερα, όρισε ότι η παράγραφος 2 του άρθρου 17 του Συντάγματος αφορούσε μόνον εμπράγματα δικαιώματα και όχι ομόλογα. Αναφερόμενο στο άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης και στην νομολογία του Δικαστηρίου (ιδιαίτερα τις αποφάσεις *Olczak κατά Πολωνίας* (déc.), αριθ. 30417/96, CEDH 2002-X, και *Grainger και λοιποί κατά Ηνωμένου Βασιλείου* (déc.), αριθ. 33940/10, 10 Ιουλίου 2012). Δέχθηκε ότι, για έναν σκοπό δημόσιας ωφέλειας και σε εξαιρετικές περιπτώσεις οι οποίες επιβάλλουν την υιοθέτηση μέτρων οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, ήταν δυνατόν να θεσπιστούν περιορισμοί στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας.

39. Εξάλλου, το Συμβούλιο της Επικρατείας βεβαίωσε ότι η συνταγματική αρχή της ισότητας δεν επέβαλε στο Κράτος να επιφυλάσσει ευνοϊκή μεταχείριση σε ορισμένους από τους δανειστές του, φυσικά πρόσωπα, ανάλογα με την προσωπική κατάστασή τους (προσδόκιμο ζωής και οικονομική κατάσταση), τα οποία αντιλαμβάνονταν την συμπεριφορά τους ως εκείνη ενός αποταμιευτή και όχι ως αυτή ενός επενδυτή. Αντιθέτως, εκτίμησε ότι η αρχή αυτή επέβαλε μία ενέργεια «σε βάση ισότητας» (*on equal footing*), κατά τρόπο ώστε, σε περίπτωση αδυναμίας να

ικανοποιηθεί το σύνολο των δανειστών, έκαστος δανειστής να μπορέσει να ικανοποιηθεί κατ'αναλογία της απαίτησής του. Προσέθεσε ότι η υπαγωγή των προσφευγόντων και των άλλων φυσικών προσώπων στις διατάξεις του άρθρου 1 του νόμου 4050/2012 δεν ήταν αντίθετη προς το άρθρο 4 § 1 του Συντάγματος, διότι, κατά την άποψή του, σε περίπτωση δυσμενούς εξέλιξης της κατάστασης, τα φυσικά πρόσωπα δεν είχαν δικαίωμα σε μεταχείριση προνομιακή σε σχέση με τους άλλους δανειστές του Κράτους, ακόμη και αν η ονομαστική αξία των τίτλων τους, από πλευράς όγκου και ποσοστού του συνολικού κεφαλαίου, ήταν χαμηλή. Προσέθεσε ότι ο περιορισμός των αξιώσεων κατά του Δημοσίου, ο οποίος θεσπίστηκε με τον νόμο 4050/2012, είχε θίξει τα δικαιώματα των επενδυτών, φυσικών ή νομικών προσώπων, ελλήνων ή αλλοδαπών, των οποίων όμως η απόλαυση δεν ήταν απαλλαγμένη από κινδύνους. Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Επικρατείας, ο περιορισμός αυτός σε ένα καθορισμένο ποσοστό και κατ'αναλογία, ανάλογα με το ύψος του δημοσίου χρέους έναντι του ιδιωτικού τομέα, εντασσόταν στο πλαίσιο της υιοθέτησης ενός νόμου, ο οποίος είχε ασφαλώς σοβαρές συνέπειες για τους προσφεύγοντες αλλά στόχευε να αντιμετωπίσει μία ιδιαίτερα δυσμενή συγκυρία, κατά τρόπο ώστε να μην μπορεί να θεωρηθεί αντίθετη προς το άρθρο 4 § 1 του Συντάγματος.

40. Τέλος, στα μάτια του Συμβουλίου της Επικρατείας, η ύπαρξη συνομιλιών μεταξύ του Κράτους και του *Institute of International Finance* και το *Private Creditor Investor Committee* πριν την υιοθέτηση των επιδίκων νομοθετικών διατάξεων δεν είχε ασκήσει κάποια επιρροή στην υπό εξέταση υπόθεση, αφού αυτές οι συνομιλίες δεν δημιούργησαν, κατ'αυτό, κάποια νομική υποχρέωση για τους επενδυτές.

#### **Δ. Η διαδικασία που αφορά τους προσφεύγοντες της προσφυγής αριθ. 66106/14**

41. Στις 18 Απριλίου 2012, οι προσφεύγοντες προσέφυγαν ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Ισχυρίζονταν και αυτοί ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 17 του Συντάγματος και του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης, καθώς και παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης που εγγυάται το άρθρο 4 § 1 του Συντάγματος. Προς τούτο, θεωρούσαν ότι, ως φυσικά πρόσωπα που δεν είχαν κάποια επαγγελματική δραστηριότητα στον επενδυτικό τομέα, έπρεπε να διακριθούν για τον λόγο αυτό από τις άλλες κατηγορίες των ενδιαφερομένων όπως τα

νομικά πρόσωπα και οι επαγγελματίες επενδυτές που συναλλάσσονται στην δευτερογενή αγορά τίτλων και αντλούν κέρδη από την διακύμανση των αξιών. Επίσης, υποστήριζαν ότι οι ίδιοι, οι οποίοι είχαν αγοράσει τίτλους ομολόγων, είχαν υποστεί διακριτική μεταχείριση σε σχέση με εκείνους οι οποίοι είχαν τοποθετήσει τις οικονομίες τους στα τραπεζικά ιδρύματα υπό την εγγύηση του Κράτους.

42. Με την με αριθμό 1506/2014 από 28 Απριλίου 2014, το Συμβούλιο της Επικρατείας, συνεδριάζον σε Ολομέλεια, απέρριψε τα παράπονα των προσφευγόντων τα σχετικά με την προσβολή του δικαιώματος ιδιοκτησίας τους για λόγους παρόμοιους προς εκείνους που εκτέθηκαν στις δύο πιο πάνω αναφερόμενες αποφάσεις.

43. Όσον αφορά την αιτίαση την σχετική με το άρθρο 4 § 1 του Συντάγματος, το Συμβούλιο της Επικρατείας όρισε ότι η αρχή της ισότητας δεν επέβαλε στο Κράτος να επιφυλάσσει ευνοϊκή μεταχείριση σε ορισμένους από τους δανειστές του στην βάση προσωπικών στοιχείων και υποκειμενικών κριτηρίων. Για το Συμβούλιο της Επικρατείας, η υπαγωγή των προσφευγόντων στις διατάξεις του άρθρου 1 του νόμου 4050/2012 δεν παραβίαζε το άρθρο 4 § 1 του Συντάγματος για τον λόγο ότι τα φυσικά πρόσωπα δεν είχαν δικαίωμα σε προνομιακή μεταχείριση σε σχέση με τους άλλους δανειστές του Κράτους, παρά το γεγονός ότι η ονομαστική αξία των τίτλων τους ήταν χαμηλή και ότι οι τίτλοι αυτοί αποτελούσαν μόνον ένα μικρό μέρος του ανεξόφλητου κεφαλαίου. Στα μάτια του, οι ισχυρισμοί των προσφευγόντων, σύμφωνα με τους οποίους είχαν δείξει εμπιστοσύνη στην φερεγγυότητα της Ελληνικής Δημοκρατίας την εποχή της έκδοσης των τίτλων και είχαν λάβει υποσχέσεις εκ μέρους των πολιτικών, δεν επαρκούσαν για να στηρίξουν το επιχείρημά τους σύμφωνα με το οποίο αυτοί απετέλεσαν το αντικείμενο διακριτικής μεταχείρισης με την έννοια της Σύμβασης.

44. Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Επικρατείας, η αγορά τίτλων του Δημοσίου και η κατάθεση χρημάτων σε τραπεζικά ιδρύματα δημιουργούσαν δύο διαφορετικές κατηγορίες εννόμων σχέσεων και εξαρτιόνταν από την επιλογή των ενδιαφερομένων και όχι από τυχαίο γεγονός, και τούτο, σύμφωνα πάντοτε με το Συμβούλιο της Επικρατείας, δεν καθιστούσε απαραίτητη την υιοθέτηση όμοιας ρύθμισης για αυτές τις δύο κατηγορίες. Η ιδιότητα των διαφόρων δανειστών του Κράτους δεν μπορούσε να αποτελέσει κριτήριο διαφοροποίησης από την άποψη της αδυναμίας του τελευταίου να αντιμετωπίσει τις υποχρεώσεις του ως οφειλέτης: τα τραπεζικά ιδρύματα, οι εταιρείες οι οποίες παρέχουν σε τρίτους υπηρεσίες σχετικές με τις

επενδύσεις, οι ειδικοί διαπραγματευτές οι οποίοι ενεργούν στις χρηματαγορές ή οι επαγγελματίες που έχουν εμπειρία και εξειδικευμένες γνώσεις σε θέματα επενδύσεων φέρονται να διέπονται από κανόνες δικαίου οι οποίοι προβλέπουν προϋποθέσεις για την άσκηση της δραστηριότητάς τους αλλά δεν προσδιορίζουν την σειρά των αξιώσεών τους έναντι του οφειλέτη τους.

45. Το Συμβούλιο της Επικρατείας βεβαίωσε επίσης ότι οι φορολογικές απαλλαγές υπέρ των νομικών προσώπων που είχαν ως σκοπό τον περιορισμό της ζημίας η οποία προέκυψε από την ανταλλαγή δεν παραβίαζε την αρχή της ισότητας, διότι φέρονται να θεσπίστηκαν για την διατήρηση της βιωσιμότητας και της αξιοπιστίας των χρηματοοικονομικών ιδρυμάτων η αστάθεια των οποίων θα συνιστούσε σοβαρή απειλή για την εθνική οικονομία. Σύμφωνα με το Συμβούλιο της Επικρατείας, είχε αποδειχθεί επαρκώς ότι, κατά την κρίσιμη περίοδο, οι προϋποθέσεις λειτουργίας του χρηματοοικονομικού συστήματος απαιτούσαν την λήψη εκ μέρους του Κράτους πολύπλοκων μέτρων προκειμένου να στηριχθεί το σύστημα (μεταξύ των οποίων και του δανεισμού ενός σημαντικού ποσού από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Νομισματικής Σταθερότητας για την ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών – πιο πάνω παράγραφος 11 *in fine*).

## II. ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΦΑΡΜΟΣΤΕΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ

### A. Το Σύνταγμα

46. Τα εφαρμοστέα εν προκειμένω άρθρα του Συντάγματος ορίζουν:

#### Άρθρο 4

«1. Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου.

(...)

5. Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους».

#### Άρθρο 17

«1. Η ιδιοκτησία τελεί υπό την προστασία του Κράτους, τα δικαιώματα όμως που απορρέουν από αυτή δεν μπορούν να ασκούνται σε βάρος του γενικού συμφέροντος.

2. Κανένας δεν στερείται την ιδιοκτησία του, παρά μόνο για δημόσια ωφέλεια που έχει αποδειχθεί με τον προσήκοντα τρόπο, όταν και όπως ο νόμος ορίζει, και πάντοτε αφού προηγηθεί πλήρης αποζημίωση, που να ανταποκρίνεται στην αξία την οποία είχε το απαλλοτριούμενο κατά το χρόνο

της συζήτησης στο δικαστήριο για τον προσωρινό προσδιορισμό της αποζημίωσης. Αν ζητηθεί απευθείας ο οριστικός προσδιορισμός της αποζημίωσης, λαμβάνεται υπόψη η αξία κατά το χρόνο της σχετικής συζήτησης στο δικαστήριο. Αν η συζήτηση για τον οριστικό προσδιορισμό της αποζημίωσης διεξαχθεί μετά την παρέλευση έτους από τη συζήτηση για τον προσωρινό προσδιορισμό, τότε για τον προσδιορισμό της αποζημίωσης λαμβάνεται υπόψη η αξία κατά το χρόνο της συζήτησης για τον οριστικό προσδιορισμό. Στην απόφαση κήρυξης πρέπει να δικαιολογείται ειδικά η δυνατότητα κάλυψης της δαπάνης αποζημίωσης. (...)»

#### Άρθρο 25

«1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. Όλα τα κρατικά όργανα υποχρεούνται να διασφαλίζουν την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκησή τους. Τα δικαιώματα αυτά ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν. Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας.

2. Η αναγνώριση και η προστασία των θεμελιωδών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου από την Πολιτεία αποβλέπει στην πραγμάτωση της κοινωνικής προόδου μέσα σε ελευθερία και δικαιοσύνη.

3. Η καταχρηστική άσκηση δικαιώματος δεν επιτρέπεται.

4. Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης.»

#### **B. Ο νόμος 2198/1998 σχετικά, μεταξύ άλλων, με τους άυλους τίτλους του Δημοσίου**

47. Το άρθρο 8 (αξιώσεις των επενδυτών) του νόμου 2198/1994 προβλέπει:

«1. Οι φορείς που αναλαμβάνουν να επενδύσουν κεφάλαια σε τίτλους του Δημοσίου, για λογαριασμό πελατών τους, υποχρεούνται να επενδύουν αμέσως τα κεφάλαια αυτά σε τίτλους της επιλογής των επενδυτών.

2. Ο επενδυτής έχει αξίωση επί του τίτλου του, στρεφόμενη μόνο κατά του φορέα στον οποίο τηρείται ο λογαριασμός του. Εφόσον το Κράτος δεν τηρεί

τις υποχρεώσεις του κατ'εφαρμογήν της παραγράφου 6 του παρόντος άρθρου, ο επενδυτής μπορεί να απαιτήσει την αξίωσή του μόνον από το Κράτος.

(...)

6. Η καταβολή των ληξιπρόθεσμων τόκων και κεφαλαίων των τίτλων από το Δημόσιο στην Τράπεζα της Ελλάδος επιφέρει την απόσβεση των υποχρεώσεων του Δημοσίου.

Η Τράπεζα της Ελλάδος αποδίδει στον κάθε φορέα τους τόκους και το κεφάλαιο των οφειλόμενων τίτλων κατά τη λήξη του δανείου. Η κατά τα ανωτέρω καταβολή επιφέρει την απόσβεση των υποχρεώσεων της Τράπεζας της Ελλάδος.

#### **Γ. Ο νόμος 4050/2012 σχετικά τους κανόνες που τροποποιούν τους τίτλους έκδοσης ή εγγύησης του Δημοσίου με την συμφωνία των ομολογιούχων**

48. Οι εφαρμοστέες διατάξεις του άρθρου 1 του νόμου 4050/2012 έχουν ως εξής:

«(...)

2. Το Υπουργικό Συμβούλιο, μετά από εισήγηση του Υπουργού Οικονομικών, αποφασίζει την έναρξη της διαδικασίας τροποποίησης επιλέξιμων τίτλων από τους Ομολογιούχους, προσδιορίζει τους επιλέξιμους τίτλους και επί ανταλλαγής ορίζει το κεφάλαιο ή το ονομαστικό ποσό, το επιτόκιο ή την απόδοση, τη διάρκεια, το αγγλικό ή άλλο δίκαιο που θα διέπει τους νέους τίτλους που θα εκδοθούν από το Ελληνικό Δημόσιο και εξουσιοδοτεί τον ΟΔΔΗΧ να εκδώσει μία ή περισσότερες προσκλήσεις εκ μέρους του Ελληνικού Δημοσίου.

Με την πρόσκληση καλούνται οι Ομολογιούχοι των επιλέξιμων τίτλων που ορίζονται σε αυτήν να αποφασίσουν, μέσα σε συγκεκριμένη προθεσμία, αν δέχονται την τροποποίηση των επιλέξιμων τίτλων, όπως προτείνεται από το Ελληνικό Δημόσιο και σύμφωνα με τη διαδικασία του παρόντος άρθρου.

(...)

11. Οι διατάξεις του παρόντος άρθρου αποσκοπούν στην προστασία υπέρτατου δημοσίου συμφέροντος, αποτελούν κανόνες αναγκαστικού δικαίου και άμεσης εφαρμογής, υπερισχύουν οποιασδήποτε τυχόν αντίθετης, γενικής ή ειδικής, διάταξης νόμου ή κανονιστικής πράξης ή συμφωνίας, (...) και η εφαρμογή τους δεν γεννά, ούτε ενεργοποιεί οποιοδήποτε συμβατικό ή εκ του νόμου δικαίωμα υπέρ Ομολογιούχου ή επενδυτή, ούτε οποιαδήποτε

συμβατική ή εκ του νόμου υποχρέωση σε βάρος του εκδότη ή του εγγυητή των τίτλων (...)).».

**Δ. Η πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου της 24 Φεβρουαρίου 2012 για την έναρξη διαδικασίας τροποποίησης επιλέξιμων τίτλων και τον καθορισμό όρων ανταλλαγής τους**

49. Η πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου της 24 Φεβρουαρίου 2012 όρισε την έναρξη της διαδικασίας για τις 24 Φεβρουαρίου 2012. Παρέθετε συνημμένα τους τίτλους οι οποίοι επελέγησαν από την πράξη. Όριζε ότι η τροποποίηση των τίτλων θα λάμβανε χώρα μέσω της ανταλλαγής τους με νέους τίτλους εκδοθέντες από το Κράτος, αλλά και από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας. Οι νέοι τίτλοι που θα εκδίδονταν από το Δημόσιο θα αποτελούνταν σωρευτικά από νέα ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου και τίτλους των οποίων η απόδοση θα συνδέονταν με το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν.

50. Τα νέα ομόλογα του Δημοσίου θα είχαν ετήσιο επιτόκιο 2% για τις πληρωμές τοκομεριδίων το έτος 2013 έως και το έτος 2015, 3% για εκείνες των τοκομεριδίων το έτος 2016 έως και το έτος 2020, 3,65% για την πληρωμή τοκομεριδίου το έτος 2021, 4,3% για τις πληρωμές τοκομεριδίων το έτος 2022 έως και το έτος 2042. Θα διέπονταν από το βρετανικό δίκαιο.

51. Οι τίτλοι των οποίων η απόδοση θα συνδέονταν με το ΑΕΠ θα έληγαν το 2042, θα διέπονταν από το βρετανικό δίκαιο και θα είχαν απόδοση υπολογιζόμενη σύμφωνα με το ονομαστικό ποσό των ομολόγων το οποίο θα μειωνόταν από το 2024 μέχρι το 2042.

**Ε. Η πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου της 9 Μαρτίου 2012 με την οποία εγκρίθηκε η απόφαση των ομολογιούχων για την τροποποίηση των επιλέξιμων τίτλων, όπως βεβαιώθηκε από την Τράπεζα της Ελλάδος, ως διαχειριστή της Διαδικασίας**

52. Η πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου της 9 Μαρτίου 2012 επικύρωσε μία απόφαση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος, και αυτή με ημερομηνία 9 Μαρτίου 2012, η οποία βεβαίωνε ότι οι ομολογιούχοι είχαν συναινέσει στις προτεινόμενες τροποποιήσεις των επιλέξιμων τίτλων. Ο Διοικητής δήλωνε ότι είχε λάβει υπόψη, μεταξύ άλλων, τον νόμο 4050/2012, την πράξη του Υπουργικού Συμβουλίου της 24 Φεβρουαρίου 2012, την πρόσκληση προς τους ομολογιούχους να

εγκρίνουν ή να απορρίψουν την τροποποίηση των επιλέξιμων τίτλων, το ύψος των ανεξόφλητων αξιώσεων των τίτλων αυτών το οποίο ανερχόταν σε 177.218.697.615,45 EUR, την απαρτία η οποία επιτεύχθηκε ως προς την συμμετοχή των ομολογιούχων των οποίων το ανεξόφλητο ποσό ανερχόταν σε 161.350.946.065,54 EUR (ήτοι σε ένα ποσοστό 01,05% των ανεξόφλητων αξιώσεων) και το γεγονός ότι οι ανεξόφλητες αξιώσεις που κατείχε το Δημόσιο δεν ελήφθησαν υπόψη στον υπολογισμό του ύψους των ανεξόφλητων αξιώσεων ούτε σε εκείνο της απαρτίας.

**ΣΤ. Η απόφαση αριθ. 2/20964/0023Α του Αναπληρωτή Υπουργού Οικονομίας της 9 Μαρτίου 2012 σχετικά με την υλοποίηση της τροποποίησης των επιλέξιμων τίτλων και με την έκδοση νέων ομολογιών και νέων τίτλων συνδεδεμένων με το ΑΕΠ**

53. Με την απόφασή του με αριθμό 2/20964/0023Α, ο Αναπληρωτής Υπουργός Οικονομίας διέταξε την υλοποίηση των τροποποιήσεων που αποφασίστηκαν μέσω της ανταλλαγής των επιλέξιμων τίτλων έναντι νέων τίτλων έκδοσης του Δημοσίου και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (σχετικά με τους όρους της ανταλλαγής αυτής, βλέπε πιο πάνω παράγραφο 17).

**III. Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ**

54. Με την από 7 Οκτωβρίου 2015 απόφαση, στην υπόθεση *Alessandro Accorinti κατά Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας* (Τ-79/13), η οποία είχε αντικείμενο μία αγωγή αποζημίωσης της ζημίας που υπέστησαν οι ενάγοντες κατόπιν, μεταξύ άλλων, της έκδοσης από την ΕΚΤ, στις 5 Μαρτίου 2012, της απόφασης 2012/153/ΕΕ, σχετικά με την επιλεξιμότητα εμπορεύσιμων χρεογράφων εκδόσεως ή πλήρους εγγυήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας στο πλαίσιο της προσφοράς ανταλλαγής ομολόγων της τελευταίας, καθώς και άλλων μέτρων της ΕΚΤ, σχετιζόμενων με την αναδιάρθρωση του ελληνικού δημοσίου χρέους, το Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης δέχθηκε τα ακόλουθα:

«82 (...) η αγορά κρατικών χρεογράφων από επενδυτή συνιστά εξ ορισμού συναλλαγή που ενέχει οικονομικό κίνδυνο, ως εξαρτώμενη από τις διακυμάνσεις των χρηματαγορών, και ότι ορισμένοι από τους ενάγοντες αγόρασαν ελληνικά χρεόγραφα όταν είχε κορυφωθεί η οικονομική κρίση της

Ελληνικής Δημοκρατίας. Ωστόσο, με κριτήριο την οικονομική κατάσταση της Ελληνικής Δημοκρατίας και την αβεβαιότητα της εποχής, οι εν λόγω επενδυτές δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως συνετοί και ενημερωμένοι, κατά την έννοια της παρατιθέμενης στη σκέψη 76 ανωτέρω νομολογίας, και, συνεπώς, δεν μπορούν να επικαλεστούν την ύπαρξη δικαιολογημένων προσδοκιών. Αντιθέτως, βάσει των δημόσιων δηλώσεων που επικαλούνται οι ενάγοντες προς στήριξη των αιτιάσεών τους (βλ. σκέψη 78 ανωτέρω), οι εν λόγω επενδυτές τεκμαίρεται ότι γνώριζαν για την εξαιρετικά ασταθή οικονομική κατάσταση που επηρεάζει τις διακυμάνσεις της αξίας των ελληνικών χρεογράφων που είχαν αποκτήσει, καθώς και για τον όχι αμελητέο κίνδυνο επιλεκτικής έστω χρεοκοπίας της Ελληνικής Δημοκρατίας. Εξάλλου, όπως ορθώς προβάλλει η ΕΚΤ, ένας συνετός και ενημερωμένος επιχειρηματίας δεν θα μπορούσε, έχοντας πληροφορηθεί τις εν λόγω δημόσιες δηλώσεις, να αποκλείσει τον κίνδυνο αναδιαρθρώσεως του ελληνικού δημοσίου χρέους, δεδομένων των διαφορετικών απόψεων που επικρατούσαν ως προς το ζήτημα αυτό μεταξύ των κρατών μελών της ζώνης του ευρώ και των λοιπών εμπλεκόμενων οργάνων ή οργανισμών, όπως η Επιτροπή, το ΔΝΤ και η ΕΚΤ.

(...)

91 Διαπιστώνεται, συνεπώς, ότι οι ενάγοντες, ως επενδυτές ή αποταμιευτές που ενήργησαν για ίδιο λογαριασμό και με γνώμονα το αποκλειστικά ιδιωτικό συμφέρον της μεγιστοποίησης των επενδύσεών τους, βρίσκονταν σε διαφορετική κατάσταση από αυτή των κεντρικών τραπεζών του Ευρωσυστήματος. Ενώ, κατά το εφαρμοστέο ιδιωτικό δίκαιο, οι εν λόγω κεντρικές τράπεζες απέκτησαν, με την επαναγορά κρατικών χρεογράφων, όπως και οι ιδιώτες επενδυτές, την ιδιότητα του πιστωτή του κράτους οφειλέτη που έχει εκδώσει τα χρεόγραφα αυτά, το κοινό αυτό στοιχείο δεν δικαιολογεί να γίνει δεκτό ότι βρίσκονται σε παρεμφερή ή πανομοιότυπη κατάσταση με τους εν λόγω επενδυτές. Συγκεκριμένα, μια τέτοια προσέγγιση από την άποψη μόνον του ιδιωτικού δικαίου δεν λαμβάνει υπόψη ούτε το νομικό πλαίσιο της αγοράς των εν λόγω τίτλων από τις κεντρικές τράπεζες ούτε τους σκοπούς δημοσίου συμφέροντος που επιδιώκονται στο πλαίσιο αυτό βάσει των εφαρμοστέων κανόνων του πρωτογενούς δικαίου, των οποίων οι αρχές και οι σκοποί πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για την εκτίμηση του

βαθμού ομοιότητας των συγκεκριμένων καταστάσεων υπό το πρίσμα της γενικής αρχής της ίσης μεταχειρίσεως (βλ. τη νομολογία που παρατίθεται στη σκέψη 87 ανωτέρω).

92 Πρέπει, συνεπώς, να γίνει δεκτό ότι οι ενάγοντες, ως ιδιώτες επενδυτές που αγόρασαν ελληνικά χρεόγραφα αποκλειστικά με γνώμονα το ιδιωτικό περιουσιακό συμφέρον τους, ανεξαρτήτως του συγκεκριμένου κινήτρου των επενδυτικών αποφάσεών τους, βρίσκονται σε κατάσταση διαφορετική από αυτή των κεντρικών τραπεζών του Ευρωσυστήματος, των οποίων η επενδυτική απόφαση είναι απόρροια αποκλειστικά και μόνο των σκοπών γενικού συμφέροντος, όπως είναι αυτοί που διαλαμβάνονται στο άρθρο 127, παράγραφοι 1 και 2, ΣΛΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 282, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, καθώς και στο άρθρο 18, παράγραφος 1, πρώτη περίπτωση, του καταστατικού.

(...)

121 (...) πέραν της γενικής αρχής κατά την οποία κάθε πιστωτής οφείλει να επωμίζεται τον κίνδυνο αφερεγγυότητας του οφειλέτη του, ακόμη και αν ο οφειλέτης αυτός είναι κράτος, οι συναλλαγές αυτές πραγματοποιούνται σε αγορές ιδιαίτερα ασταθείς, με πολλά απρόοπτα και κινδύνους μη δυνάμενους να ελεγχθούν όσον αφορά τη μείωση ή την αύξηση της αξίας τέτοιων χρεογράφων, πράγμα που ενδέχεται να αποτελέσει κίνητρο για την επίτευξη υψηλών αποδόσεων σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα. Επομένως, ακόμη και αν υποτεθεί ότι δεν είχαν εμπλακεί όλοι οι ενάγοντες σε κερδοσκοπικής φύσεως συναλλαγές, θα έπρεπε, πάντως, να έχουν επίγνωση των εν λόγω απροόπτων και κινδύνων όσον αφορά το ενδεχόμενο σημαντικής απώλειας της αξίας των αποκτηθέντων χρεογράφων. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο αν ληφθεί υπόψη ότι, ακόμη και πριν το έναυσμα της οικονομικής κρίσεως την οποία αντιμετωπίζει το Ελληνικό Δημόσιο από το 2009, το χρέος και τα ελλείμματά του βρίσκονταν ήδη σε υψηλά επίπεδα. Επομένως, η προκληθείσα από το PSI ζημία δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως «ασυνήθης» κατά την έννοια της προπαρατεθείσας νομολογίας.»

ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΝΟΜΟ

I. ΣΥΝΕΝΩΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

55. Δεδομένου ότι οι προσφυγές έχουν κοινή πραγματική και νομική βάση, το Δικαστήριο κρίνει προσηκόν να τις συνενώσει κατ'εφαρμογήν του άρθρου 42 του Κανονισμού του.

## II. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 1 ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΑΡΙΘ. 1 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

56. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι η ανταλλαγή των τίτλων τους, η οποία επιβλήθηκε με τον νόμο 4050/2012, συνιστά απαλλοτρίωση τοις πράγμασι η οποία επέφερε αποστέρηση της ιδιοκτησίας τους, άλλως, επικουρικώς, παρέμβαση στο δικαίωμα σεβασμού της περιουσίας τους.

57. Ειδικότερα, αυτοί επικαλούνται ότι ο «λόγος δημόσιας ωφέλειας» εξέλιπε εν προκειμένω για τον λόγο ότι η μείωση του δημοσίου χρέους κατά 53,5% στην διάρκεια μιας περιόδου μεταξύ του 2023 και του 2042 είχε επιζήμιες οικονομικές συνέπειες για τα φυσικά πρόσωπα κατόχους ομολογιών των οποίων η συμμετοχή, κατά την άποψη των ενδιαφερομένων, είχε αρχικώς και επισήμως αποκλειστεί με τις δηλώσεις του Υπουργού Οικονομίας και άλλων πολιτικών υπευθύνων. Ισχυρίζονται επίσης ότι η ανταλλαγή των ομολόγων τους, χωρίς την συναίνεσή τους, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως καταβολή αποζημίωσης «ευλόγως σχετιζόμενη με την αξία της ιδιοκτησίας τους». Καταγγέλλουν συνεπώς μία παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης, σύμφωνα με το οποίο:

«Παν φυσικόν ή νομικόν πρόσωπον δικαιούται σεβασμού της περιουσίας του. Ουδείς δύναται να στερηθή της ιδιοκτησίας αυτού ειμή δια λόγους δημοσίας ωφελείας και υπό τους προβλεπομένους, υπό του νόμου και των γενικών αρχών του διεθνούς δικαίου, όρους.

Αι προαναφερόμεναι διατάξεις δεν θίγουσι το δικαίωμα παντός Κράτους όπως θέσῃ εν ισχύϊ νόμους ους ήθελε κρίνει αναγκαίον προς ρύθμισιν της χρήσεως αγαθών συμφώνως προς το δημόσιον συμφέρον ή προς εξασφάλισιν της καταβολής φόρων ή άλλων εισφορών ή προστίμων.»

### A. Επί του παραδεκτού

#### *1. Επί της ένστασης μη εξάντλησης των εθνικών ενδίκων μέσων*

58. Η Κυβέρνηση αναφέρει ότι, με την δημοσίευση στο φύλλο της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως της 9 Μαρτίου 2012 της απόφασης αριθ. 2/20694/0023Α/9.3.2012 του Αναπληρωτή Υπουργού Οικονομίας, η προθεσμία των έξι μηνών για την

άσκησης αίτησης ακύρωσης κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας άρχισε να τρέχει για όλους τους ενδιαφερόμενους κατά την εν λόγω ημερομηνία.

59. Η Κυβέρνηση εκτιμά ότι η δικογραφία της προσφυγής αριθ. 63066/14 δεν επιτρέπει να διαπιστωθεί κατά πόσον οι προσφεύγοντες με αριθμούς 193 έως 6.311 προσέφυγαν ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Επίσης, αναφέρει ότι, στην ίδια προσφυγή, παρά την βεβαίωση των προσφευγόντων με τους αριθμούς 62, 63, 64, 74, 75, 76, 77, 90, 124, 125, 147 και 151 σύμφωνα με την οποία προσέφυγαν ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, από την απόφαση αριθ. 1507/2014 προκύπτει ότι δεν ήταν διάδικοι στην δίκη. Όσον αφορά τους προσφεύγοντες με τους αριθμούς 32, 48, 49, 53, 54, 55, 56, 58, 84, 87, 93, 132, 136, 153, 166, 176, 177, 178 και 182, παρά την διαβεβαίωσή τους, δεν φαίνονται, στα μάτια της Κυβέρνησης, να κατέθεσαν αίτηση ακύρωσης.

60. Οι προσφεύγοντες θεωρούν ότι, αν και η απόφαση αριθ. 1507/2014 του Συμβουλίου της Επικρατείας εκδόθηκε στις 28 Απριλίου 2014, η έκβαση της διάσκεψης έγινε γνωστή πολύ πριν διότι, κατ'αυτούς, είχε αποτελέσει το αντικείμενο μιας διαρροής στον τύπο, όπως φέρεται να συμβαίνει συχνά σε υποθέσεις οι οποίες παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον για το κοινό. Εκθέτουν ότι πολλοί προσφεύγοντες, διάδικοι στην προσφυγή αριθ. 63066/14, η εξέταση των αιτήσεων των οποίων φέρεται να είχε οριστεί σε μεταγενέστερες ημερομηνίες, προτίμησαν τότε να παραιτηθούν εξαιτίας της βέβαιης δυσμενούς έκβασης της αίτησής τους και των εξόδων της διαδικασίας. Τέλος, βεβαιώνουν ότι οι προσφεύγοντες με τους αριθμούς 1 έως 192, με εξαίρεση εκείνους με τους αριθμούς 32, 48, 49, 53, 54, 55, 84, 87, 93, 132, 147, 153, 166, 176, 177 και 182, προσκόμισαν την απόδειξη ότι είχαν προσφύγει ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας.

61. Επίσης, οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι θα μπορούσαν να έχουν ως εναλλακτική δυνατότητα την άσκηση αγωγών αποζημίωσης κατά του Δημοσίου στην βάση του άρθρου 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα, αλλά ότι ούτε αυτή η προσφυγή ήταν αποτελεσματική για τον λόγο ότι, κατόπιν των σχετικών αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας στις υποθέσεις που αφορούσαν την ανταλλαγή των ομολόγων, τα διοικητικά δικαστήρια θα απέρριπταν μετά βεβαιότητος τις αγωγές αυτές.

62. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι τα Κράτη δεν είναι υποχρεωμένα να δώσουν λόγο για τις πράξεις τους ενώπιον ενός διεθνούς οργανισμού πριν να έχουν την

δυνατότητα να επανορθώσουν την κατάσταση μέσα στην εσωτερική έννομη τάξη τους. Τα άτομα που επιθυμούν να αξιοποιήσουν την εξουσία ελέγχου του Δικαστηρίου σχετικά αιτιάσεις στρεφόμενες κατά ενός Κράτους έχουν επομένως την υποχρέωση να ασκήσουν προηγουμένως τα ένδικα μέσα που προσφέρει η έννομη τάξη του τελευταίου. Η υποχρέωση της εξάντλησης των εθνικών ενδίκων μέσων επιβάλλει στους προσφεύγοντες να κάνουν κανονική χρήση των διαθέσιμων και επαρκών ενδίκων μέσων που θα τους επιτρέψουν να επιτύχουν αποκατάσταση των παραβιάσεων που επικαλούνται. Αυτά τα ένδικα μέσα πρέπει να υπάρχουν σε επαρκή βαθμό βεβαιότητας, στην πράξη καθώς και στην θεωρία, διαφορετικά στερούνται του επιθυμητού πραγματικού και προσβάσιμου. Το απλό γεγονός της ύπαρξης αμφιβολιών ως προς τις πιθανότητες επιτυχίας ενός δεδομένου ενδίκου μέσου το οποίο δεν είναι αποδεδειγμένα καταδικασμένο να αποτύχει δεν συνιστά λόγο ο οποίος μπορεί να αιτιολογήσει την παράλειψη της χρήσης του εν λόγω ενδίκου μέσου (*Vučković και λοιποί κατά Σερβίας* [GC], αριθ. 17153/11 και είκοσι εννέα άλλες προσφυγές, §§ 70-71 και 74, CEDH 2014). Επίσης, το πραγματικό μιας προσφυγής δεν εξαρτάται από την βεβαιότητα μιας ευνοϊκής για τον προσφεύγοντα έκβασης (*Rodić και λοιποί κατά Βοσνίας-Ερζεγοβίνης*, αριθ. 22893/05, § 54, 27 Μαΐου 2008).

63. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η συνθήκη ότι, κατά την άποψη των δικηγόρων των προσφευγόντων, οι αιτήσεις ακύρωσης ορισμένων από αυτούς στην προσφυγή αριθ. 63066/14 δεν είχαν πιθανότητα να επιτύχουν δεν θα μπορούσε να αρκεί για την παρέκκλιση από την υποχρέωση της εξάντλησης.

64. Λαμβανομένης υπόψη της πιο πάνω αναφερόμενης νομολογίας του, το Δικαστήριο είναι της γνώμης ότι όλα τα πρόσωπα τα οποία επιθυμούσαν να επικαλεστούν την παραβίαση του δικαιώματος σεβασμού της ιδιοκτησίας τους, την απορρέουσα από την ανταλλαγή των τίτλων ιδιοκτησίας τους, όφειλαν να προσφύγουν προηγουμένως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας με αίτηση ακύρωσης πριν προσφύγουν ενώπιον του ιδίου. Εν προκειμένω, σημειώνει ότι όλοι οι προσφεύγοντες οι οποίοι κατέθεσαν αυτό το ένδικο μέσο ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας το έκαναν κατά προσέγγιση μέσα στο ίδιο χρονικό διάστημα, δηλαδή εντός της προθεσμίας των δύο μηνών που προβλέπεται από το άρθρο 46 του διατάγματος 18/19899 από την δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως της απόφασης αριθ. 2/20964/0023Α/9.3.2012 του Αναπληρωτή Υπουργού Οικονομίας, και τούτο ενώ το Συμβούλιο της Επικρατείας δεν είχε ακόμη αποφανθεί επί του ζητήματος με οποιαδήποτε προηγούμενη απόφαση. Την εποχή εκείνη, οι

προσφεύγοντες οι οποίοι δεν προσέφυγαν ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας δεν μπορούσαν να προβλέψουν την έκβαση της διαδικασίας ενώπιόν του, πολύ περισσότερο αφού το Συμβούλιο της Επικρατείας είχε παραπέμψει την εξέταση της αίτησης αυτής στην Ολομέλειά του, γεγονός που αποδεικνύει την σημασία την οποία το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο απέδωσε στην αντιδικία αυτή.

65. Το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι οι ίδιοι οι προσφεύγοντες ανέφεραν στην προσφυγή τους ότι μόνον οι προσφεύγοντες με τους αριθμούς 1 έως 192 επέμειναν στην αίτηση ακύρωσής τους ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Εν τούτοις, από τον κατάλογο αυτό πρέπει να αφαιρεθούν οι προσφεύγοντες με τους αριθμούς 32, 48, 49, 53, 54, 55, 84, 87, 93, 132, 147, 153, 166, 176, 177 και 182, οι οποίοι δεν αντέκρουσαν τους ισχυρισμούς της Κυβέρνησης σύμφωνα με τους οποίους αυτοί δεν είχαν προσφύγει ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας.

66. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο κηρύσσει την προσφυγή απαράδεκτη λόγω μη εξάντλησης των εθνικών ενδίκων μέσων όσον αφορά τους προσφεύγοντες με τους αριθμούς 193 έως 6.311 και τους προσφεύγοντες με τους αριθμούς 32, 48, 49, 53, 54, 55, 84, 87, 93, 132, 147, 153, 166, 176, 177 και 182, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 35 §§ 1 και 4 της Σύμβασης. Αντιθέτως, κηρύσσει την προσφυγή παραδεκτή ως προς τους λοιπούς προσφεύγοντες.

## *2. Επί της ένστασης σχετικά με την έλλειψη της ιδιότητας του «θύματος»*

67. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι δεν γνωρίζει και δεν μπορεί να γνωρίζει την ταυτότητα των κατόχων των ομολόγων που έχει εκδώσει το Δημόσιο και τις συναλλαγές (πωλήσεις, ενεχυριάσεις, κλπ.) στις οποίες έχουν προβεί οι κάτοχοι αυτοί. Κατ'αυτήν, μόνον τα διάφορα χρηματοοικονομικά και τραπεζικά ιδρύματα τα οποία διαθέτουν τα ομόλογα αυτά μπορούν να γνωρίζουν τους τελικούς κομιστές τους. Οι προσφεύγοντες έχουν επομένως την υποχρέωση να αποδείξουν ότι κατείχαν μέχρι τις 12 Μαρτίου 2012 ένα τέτοιο «περιουσιακό στοιχείο» προσκομίζοντας βεβαιώσεις των θεματοφυλάκων των τίτλων αυτών, σύμφωνα με τις οποίες οι προσφεύγοντες κατείχαν πράγματι ομόλογα που υποβλήθηκαν στην διαδικασία της ανταλλαγής και που πράγματι ανταλλάχθηκαν.

68. Επικαλούμενοι την πάγια νομολογία των οργάνων της Σύμβασης η οποία ανάγεται μέχρι την παλαιά Επιτροπή, οι προσφεύγοντες αναφέρουν ότι ένας προσφεύγων θεωρείται ως «θύμα» όταν υφίσταται μία επαρκώς άμεση συνάφεια μεταξύ του ιδίου και της βλάβης την οποία αυτός ισχυρίζεται ότι υπέστη εξαιτίας της

επικαλούμενης παραβίασης. Εν προκειμένω, θεωρούν ότι η συνάφεια αυτή αποδεικνύεται από τα ομόλογα τα οποία έκαστος προσφεύγων είχε στην κατοχή του κατά την ημερομηνία της απόφασης του Υπουργικού Συμβουλίου της 24 Φεβρουαρίου 2012 που κήρυξε την έναρξη της διαδικασίας ανταλλαγής.

69. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι, προκειμένου να μπορεί να καταθέσει μία προσφυγή δυνάμει του άρθρου 34, ένα φυσικό πρόσωπο, μία μη κυβερνητική οργάνωση ή μία ομάδα ιδιωτών οφείλει να μπορεί να ισχυριστεί ότι είναι «θύμα μιας παραβίασης (...) των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται από την Σύμβαση (...)». Προκειμένου να μπορεί να ισχυριστεί ότι είναι θύμα μιας παραβίασης, ένας ιδιώτης οφείλει να έχει υποστεί άμεσα τα αποτελέσματα του επίδικου μέτρου (*Burden κατά Ηνωμένου Βασιλείου* [GC], αριθ. 13378/05, § 33, CEDH 2008).

70. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο σημειώνει, κατ'αρχήν, ότι όλοι οι προσφεύγοντες (συμπεριλαμβανομένων και των 6.311 προσφευγόντων της προσφυγής αριθ. 63066/14) κατέθεσαν, κατά τον χρόνο άσκησης της προσφυγής τους, πληροφορίες σχετικά με τον επίσημο αριθμό (ISIN) των ομολόγων που κατείχαν και με την ονομαστική αξία εκάστου εξ αυτών. Κατά δεύτερο λόγο, διαπιστώνει ότι, εξετάζοντας την αίτηση ακύρωσης εκείνων από τους προσφεύγοντες οι οποίοι είχαν προσφύγει ενώπιόν του, το Συμβούλιο της Επικρατείας δεν αμφισβήτησε την νομιμοποίησή τους.

71. Υπό αυτές τις συνθήκες και για τις ανάγκες της παρούσας υπόθεσης, οι προσφεύγοντες πρέπει να θεωρηθούν ως «θύματα» με την έννοια του άρθρου 35 § 1 της Σύμβασης. Το Δικαστήριο απορρίπτει, κατά συνέπεια, την ένσταση της Κυβέρνησης την ελκόμενη από την έλλειψη της ιδιότητας του θύματος.

### *3. Συμπέρασμα*

72. Διαπιστώνοντας ότι η αιτίαση αυτή δεν είναι προδήλως αβάσιμη με την έννοια του άρθρου 35 § 3 α) της Σύμβασης και ότι, με την επιφύλαξη της πιο πάνω παραγράφου 66, δεν προσκρούει σε κάποιον άλλο λόγο απαραδέκτου, το Δικαστήριο την κηρύσσει παραδεκτή.

## **B. Επί της ουσίας**

### *1. Οι θέσεις των διαδίκων*

#### **α) Οι προσφεύγοντες**

73. Οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι υπέστησαν μία στέρηση ιδιοκτησίας, την οποία ορισμένοι από αυτούς χαρακτηρίζουν τοις πράγμασι απαλλοτρίωση, όχι μόνον εξαιτίας της μείωσης κατά 53,5% της ονομαστικής αξίας των ομολόγων τους, αλλά και εξαιτίας του γεγονότος ότι το 31,5%, το οποίο έπρεπε να τους καταβληθεί τον Αύγουστο 2014, θα τους καταβληθεί βαθμικώς μόνον μεταξύ του 2023 και του 2042, ήτοι με μία μέση καθυστέρηση είκοσι ετών, και τούτο εφόσον δεν μεσολαβήσει άλλο κούρεμα ή χρεοκοπία της χώρας. Το κύριο επιχείρημά τους και στις τρεις προσφυγές συνίσταται στην καταγγελία του αναγκαστικού και υποχρεωτικού χαρακτήρα της ανταλλαγής η οποία πραγματοποιήθηκε χωρίς την συναίνεσή τους – και όχι κατά τρόπο εθελοντικό όπως, κατ'αυτούς, ισχυρίζεται η Κυβέρνηση -, γεγονός το οποίο συνιστά παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 σε βάρος τους. Η ανταλλαγή αυτή υπήρξε, κατά τους προσφεύγοντες, η κατάληξη μιας διοικητικής διαδικασίας προβλεπόμενης από το άρθρο 1 του νόμου 4050/2012 η υιοθέτηση της οποίας ενεργοποίησε τις ρήτρες συλλογικής δράσης οι οποίες αφορούσαν τους τίτλους που ορίστηκαν ως επιλέξιμοι με απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου χωρίς συγκεκριμένο κριτήριο. Επικουρικώς, ορισμένοι από τους προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι το εναγόμενο Κράτος δεν έλαβε θετικά μέτρα που θα επέτρεπαν την διασφάλιση της περιουσίας τους.

74. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι η εφαρμογή της διαδικασίας των ρητρών συλλογικής δράσης στα ομόλογά τους στερούνταν παντελώς νόμιμης βάσης και ότι μπορούσε να λογιστεί είτε ως αυθαίρετη επέκταση σε αυτούς του νόμου 3156/2003 (ο οποίος προέβλεπε τις ρήτρες αυτές για τους τίτλους τους εκδιδόμενους από τις εταιρείες του δημοσίου τομέα) είτε ως αναδρομική εφαρμογή του ισχύοντος από την 1<sup>η</sup> Ιανουαρίου 2013 καθεστώτος. Αναφέρουν ότι ο νόμος 4050/2012 δεν είναι συμβατός προς τις γενικές αρχές που διέπουν το σύστημα της Σύμβασης ούτε προς τις γενικές αρχές προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ασφάλειας δικαίου. Κατ'αυτούς, συνιστά μία αυθαίρετη πράξη (“fait du Prince”) που στοχεύει να απαλλάξει αναδρομικά το Δημόσιο από τις συμβατικές υποχρεώσεις του έναντι των δανειστών του έτσι ώστε να αποφύγει την εξόφλησή τους, ενώ, κατά τους ισχυρισμούς τους, κατά τον χρόνο έκδοσης των παλαιών ομολόγων, το Κράτος τους είχε διαβεβαιώσει ότι δεν διέτρεχαν κάποιο κίνδυνο τοποθετώντας τα χρήματά τους σε αυτά. Επικαλούμενοι την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Shestakov κατά Ρωσίας* (αριθ. 48757/99, 18 Ιουνίου 2002), οι προσφεύγοντες ισχυρίζονται ότι η προβλεπόμενη από τον νόμο 4050/2012 διαδικασία δεν ήταν δίκαιη για τον λόγο ότι

η απόφαση ανταλλαγής των τίτλων δεν είχε ληφθεί από τους κατόχους τους, αλλά από τα χρηματοοικονομικά ιδρύματα στα μητρώα των οποίων φέρονται να είναι καταχωρισμένοι οι τίτλοι που χαρακτηρίστηκαν ως επιλέξιμοι από την απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου της 24 Φεβρουαρίου 2012. Εξάλλου, επικαλούμενοι την απόφαση *Vistins και Perepjolkins κατά Λετονίας* ([GC] αριθ. 71243/01, 22 Οκτωβρίου 2012), εγείρουν ένα ζήτημα συμφωνίας της επίδικης νομοθεσίας προς τις αρχές του κράτους δικαίου.

75. Επί πλέον, οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι η αναγκαστική συμπερίληψή τους στην διαδικασία της ανταλλαγής ουδόλως εξυπηρετούσε ένα σκοπό δημόσιας ωφέλειας με την έννοια του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1: επιχειρηματολογούν ότι η ελάφρυνση η οποία προέκυψε από αυτήν για το δημόσιο χρέος, της τάξης του 0,7 έως 0,8% του συνολικού χρέους της χώρας, ήταν ελάχιστη σε σύγκριση με τα κοινωνικά προβλήματα τα οποία έπληξαν τους μικρούς αποταμιευτές όπως οι ίδιοι. Προσθέτουν ότι, ενώ ο διακηρυγμένος σκοπός της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα στο κούρεμα του δημοσίου χρέους ήταν η μείωση του ύψους του, κατά τρόπο ώστε να μην αντιπροσωπεύει πλέον το 2020 παρά το 120,5% του ΑΕΠ, τα στοιχεία που χορηγήθηκαν από την Γιούροστατ και την Τράπεζα της Ελλάδος αποκαλύπτουν ότι τούτο δεν είναι εφικτό. Κατά τα λεγόμενα των προσφευγόντων, η Κυβέρνηση δεν απέδειξε ούτε ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας ούτε ενώπιον του Δικαστηρίου ότι ήταν απαραίτητη, προκειμένου να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα του δημοσίου χρέους, η συμπερίληψη των ομολογιούχων – φυσικών προσώπων, και, τούτο πράττοντας, υπερέβη τους όρους της συμφωνίας που φέρεται να έχει συναφθεί μεταξύ του Δημοσίου και του *Institute of International Finance* σχετικά με τον εθελοντικό χαρακτήρα της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα. Οι προσφεύγοντες τονίζουν επίσης ότι η Κυβέρνηση δεν εξήγησε με ποιο τρόπο η συμπερίληψή τους στην διαδικασία ανταλλαγής εξυπηρετούσε το δημόσιο συμφέρον, από την στιγμή που, κατ'αυτούς, ο αριθμός των ομολόγων τους φέρεται να αντιπροσωπεύει μόνον ένα μικρό ποσοστό του χρέους.

76. Όσον αφορά την αναλογικότητα της παρέμβασης, οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι το εναγόμενο Κράτος επέλεξε να «θυσιάσει» τους μικρούς αποταμιευτές, όπως οι ίδιοι, κατόχους λιγότερο του 1% του συνολικού χρέους της χώρας, για να μην απολέσει την ευκαιρία να καταργήσει ένα πολύ μεγάλο μέρος του δημοσίου χρέους το οποίο κατείχαν οι μεγάλοι ιδιώτες δανειστές (τράπεζες και επενδυτικά ταμεία) και για να μην καθυστερήσει την ενέργεια αυτή. Σε καμία στιγμή

δεν ζήτησε το εναγόμενο Κράτος από τους δανειστές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΕΚΤ και ΔΑΝΤ) ή στο πλαίσιο των συζητήσεών του με το *Institute of International Finance* για τους όρους του «κουρέματος» μία ειδική μεταχείριση για τους μικρούς αποταμιευτές. Εξάλλου, οι προσφεύγοντες αναφέρουν ότι δεν υπήρξε ειδική οικονομική μελέτη επί του ζητήματος του βαθμού στον οποίο η αναγκαστική συμπερίληψη των προσφευγόντων στην διαδικασία ανταλλαγής συνέβαλε στην μείωση του χρέους.

77. Οι προσφεύγοντες τονίζουν επίσης ότι, αν ο νόμος 4050/2012 δεν είχε επιβάλει ρήτρες συλλογικής δράσης, το Δημόσιο θα είχε καταβάλει κατά την ημερομηνία λήξης των τίτλων που κατείχαν την ονομαστική αξία τους καθώς και ένα ετήσιο επιτόκιο 6,10%, γεγονός το οποίο συνιστούσε κατ'αυτούς μία συμβατική ρήτρα συνοδεύουσα τους τίτλους αυτούς. Εκτιμούν ότι οι νέοι τίτλοι που δόθηκαν σε αντάλλαγμα των παλαιών δεν μπορούν να θεωρηθούν ως «καταβολή αποζημίωσης», πολύ περισσότερο μάλιστα αφού ένα μέρος τους θα έληγε μεταξύ του 2023 και του 2042. Θεωρούν ότι είχαν το δικαίωμα να εισπράξουν την ονομαστική αξία των τίτλων τους κατά την λήξη τους, ανεξάρτητα από τις διακυμάνσεις της πραγματικής αξίας τους σε μία συγκεκριμένη στιγμή. Λαμβανομένου υπόψη του υποχρεωτικού χαρακτήρα της αφαίρεσης των τίτλων τους, λίγο ενδιέφερε, κατά τους προσφεύγοντες, η αξία των τελευταίων κατά τον χρόνο υιοθέτησης του νόμου 4050/2012: πράγματι, κατά την γνώμη τους, το Κράτος θα μπορούσε να τους αποκτήσει, όπως οποιοσδήποτε, στην δευτερογενή αγορά, αγοράζοντάς τους στην αξία που αυτοί είχαν την στιγμή εκείνη και που ήταν χαμηλότερη της ονομαστικής αξίας τους.

## **β) Η Κυβέρνηση**

78. Κατ'αρχήν, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι δεν υπήρξε μονομερής παρέμβαση, ούτε νομοθετική ούτε διοικητική, εκ μέρους των αρχών στο δικαίωμα ιδιοκτησίας των προσφευγόντων και ότι το Κράτος δεν διέγραψε, δια της νομοθετικής και αναδρομικής οδού, τις αξιώσεις των τελευταίων. Αναφέρει ότι ο νόμος 4050/2012 θέσπισε μία διαδικασία η οποία φέρεται να έδωσε την επιλογή στους ομολογιούχους να απορρίψουν ή να κάνουν δεκτή την πρόταση του Δημοσίου για μία συναινετική τροποποίηση των όρων των τίτλων τους. Ο νόμος αυτός φέρεται να έδωσε απλώς την δυνατότητα στους ομολογιούχους να αποφασίσουν, κατά πλειοψηφία (γεγονός που θα δέσμευε και την μειοψηφία σύμφωνα με τις δημοκρατικές αρχές) και μαζί με τον οφειλέτη τους, λύσεις αναγκαίες για να εξασφαλιστούν τα δικαιώματά τους,

δεδομένου ότι η πλήρης ικανοποίηση των αξιώσεών τους κινδύνευε, κατά την άποψη της Κυβέρνησης, λόγω της αφερεγγυότητας του Ελληνικού Κράτους.

79. Κατά δεύτερο λόγο, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η ανταλλαγή των ομολόγων με άλλα, σε εκτέλεση μιας συμφωνίας μεταξύ του εκδότη τους και της πλειοψηφίας των ομολογιούχων, δεν συνιστά απαλλοτρίωση ή στέρηση της ιδιοκτησίας, αλλά σχετίζεται με την δεύτερη παράγραφο του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης. Αναφέρει ότι, σε ζητήματα που άπτονται της δημόσιας ωφέλειας, όπως η διαχείριση των συνεπειών μιας τραπεζικής και οικονομικής κρίσης, το Δικαστήριο σέβεται την κρίση της νομοθετικής εξουσίας ως προς τους σκοπούς δημόσιας ωφέλειας, εκτός αν η κρίση αυτή στερείται λογικής βάσης. Για την Κυβέρνηση, το δικαίωμα ιδιοκτησίας, η οικονομική ελευθερία και η ελευθερία του επιχειρείν δεν είναι απόλυτα αλλά ασκούνται μέσα σε ένα κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο το ατομικό συμφέρον μπορεί μερικές φορές να καμφθεί έναντι του γενικού συμφέροντος. Οι άυλοι τίτλοι δεν είχαν αφ'εαυτών περιουσιακή αξία. Η αξία τους συνδεόταν με την αξία των δικαιωμάτων που απέρρεαν από αυτούς, εκείνη δε των ομολόγων ειδικότερα με την οικονομική δυνατότητα του εκδότη τους να τους εξοφλήσει.

80. Τρίτον, η Κυβέρνηση εκθέτει ότι η ανταλλαγή των ομολόγων πραγματοποιήθηκε κατ'εφαρμογήν ενός νόμου που ψηφίστηκε από το Κοινοβούλιο σύμφωνα με προβλεπόμενους από το Σύνταγμα όρους, του νόμου 4050/2012, και ότι η προϋπόθεση της νομιμότητας επομένως τηρήθηκε. Στα μάτια της, η νομιμότητα του διωκόμενου σκοπού είναι, κατά τα λοιπά, αναμφισβήτητη: η διαδικασία ανταλλαγής επεδίωκε αναμφισβήτητους σκοπούς δημόσιας ωφέλειας, ήτοι να αποφύγει την παύση πληρωμών του Δημοσίου και την κατάρρευση της εθνικής οικονομίας, καθώς και να επανεκκινήσει την οικονομία και να προστατεύσει την ζώνη του ευρώ μέσω μιας περιορισμένης μείωσης των αξιώσεων των ομολογιούχων. Κατ'αυτήν, μία αποτυχία στην διαδικασία θα οδηγούσε σε σύντομο διάστημα σε στάση πληρωμών εκ μέρους της Ελλάδας και σε μία πολύ πιο δραστική μείωση της αξίας των επιδίκων ομολόγων.

81. Στο επίπεδο της αναλογικότητας, η Κυβέρνηση αναφέρει ότι οι προσφεύγοντες αποζημιώθηκαν για την ανταλλαγή των τίτλων τους με την καταβολή μιας δίκαιης και εύλογης αποζημίωσης. Εκτιμά ότι η ρύθμιση η οποία εισήχθη με τον νόμο 4050/2012 ήταν απαραίτητη και ότι η λήψη λιγότερο δραστικών μέτρων δεν ήταν δυνατή στην συγκυρία της εποχής, για τον λόγο ειδικότερα ότι οι διάφοροι

διεθνείς θεσμοί οι οποίοι δάνειζαν κεφάλαια στην Ελλάδα δεν ήταν διατεθειμένοι να το πράξουν χωρίς την διαγραφή του χρέους που επιτεύχθηκε με τον προαναφερθέντα νόμο.

82. Προσθέτει ότι οι αξιώσεις των προσφευγόντων μειώθηκαν λιγότερο από ό,τι ισχυρίζονται οι ίδιοι. Τονίζει ότι αποφασιστικό στοιχείο προς τούτο δεν είναι η ονομαστική αξία των τίτλων των προσφευγόντων αλλά η πραγματική αξία τους, η οποία ήταν, κατ'αυτήν, επηρεασμένη από την ελάττωση της φερεγγυότητας του Κράτους η οποία είχε επέλθει πριν την υιοθέτηση των επιδίκων μέτρων. Κατά τα λεγόμενα της Κυβέρνησης, προκύπτει πράγματι από τα στοιχεία που παρασχέθηκαν από την Τράπεζα της Ελλάδος και την εταιρεία Bloomberg ότι, στις 23 Φεβρουαρίου 2012, η μέση αγοραία αξία των παλαιών μετοχών ανερχόταν σε 32,94% της ονομαστικής αξίας τους, ενώ, στις 12 Μαρτίου 2012, η μέση αγοραία αξία των νέων μετοχών ανερχόταν σε 23,09% της ονομαστικής αξίας του συνόλου των παλαιών μετοχών. Τούτο σημαίνει ότι, μία ημέρα πριν από την έναρξη της διαδικασίας ανταλλαγής, η πραγματική αξία ενός ομολόγου των 1.000 EUR ήταν 329,40 EUR ενώ, στις 12 Μαρτίου 2012, ήταν 230,85 EUR. Στις 8 Φεβρουαρίου 2013, ανήλθε σε 292,46 EUR και, το 2014, παρουσίασε μία σημαντική αύξηση. Από αυτό προκύπτει για την Κυβέρνηση ότι οι προσφεύγοντες έλαβαν αποζημίωση δίκαιη και ανάλογη προς τις αξίες οι οποίες απετέλεσαν το αντικείμενο τροποποιήσεων μέσα στο πλαίσιο της ανταλλαγής των τίτλων τους, λαμβανομένων υπόψη ιδιαίτερα των δυσμενών προβλέψεων για την ελληνική οικονομία και της βέβαιης αδυναμίας του Δημοσίου να εξοφλήσει το σύνολο του χρέους του. Η Κυβέρνηση προσθέτει ότι, αν η Ελλάδα είχε αποτύχει να αναδιαρθρώσει το χρέος της και είχε κηρύξει στάση πληρωμών, οι δανειστές της – και μεταξύ αυτών και οι προσφεύγοντες – θα κινδύνευαν να απολέσουν το σύνολο της επένδυσής τους.

83. Τέλος, η Κυβέρνηση είναι της άποψης ότι οι προσφεύγοντες επιδιώκουν στην πραγματικότητα να υποχρεώσουν το Δικαστήριο να επανεξετάσει και να λογοκρίνει τις σκέψεις βάσει των οποίων το Συμβούλιο της Επικρατείας απέρριψε τις αιτήσεις ακύρωσής τους. Όμως, κατ'αυτήν, με τις αποφάσεις του με αριθμούς 1116/2014, 1506/2014 και 1507/2014, το Συμβούλιο της Επικρατείας, συνεδριάζον σε Ολομέλεια, απέρριψε τις αιτήσεις αυτές για λόγους αναλυτικούς και εμπεριστατωμένους, αφού εξέτασε ενδελεχώς όλους τους λόγους ακύρωσης που είχαν προβληθεί από αυτούς.

## 2. Η εκτίμηση του Δικαστηρίου

84. Όπως το έχει τονίσει πολλές φορές, το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης περιλαμβάνει τρεις διακεκριμένους κανόνες: ο πρώτος, ο οποίος διατυπώνεται στην πρώτη φράση του πρώτου εδαφίου και έχει γενικό χαρακτήρα, αναγγέλλει την αρχή του σεβασμού της περιουσίας. Ο δεύτερος, ο οποίος εμπεριέχεται στην δεύτερη φράση του ιδίου εδαφίου, αναφέρεται στην αποστέρηση της ιδιοκτησίας και την υποβάλει σε ορισμένες προϋποθέσεις. Όσο αφορά τον τρίτο, ο οποίος παρατίθεται στο δεύτερο εδάφιο, αναγνωρίζει στα Κράτη την εξουσία, μεταξύ άλλων, να ρυθμίζουν την χρήση των αγαθών σύμφωνα προς το γενικό συμφέρον. Εν τούτοις, οι κανόνες αυτοί δεν είναι άσχετοι μεταξύ τους. Ο δεύτερος και ο τρίτος αφορούν ιδιαίτερα παραδείγματα προσβολής του δικαιώματος ιδιοκτησίας. Όθεν, αυτοί πρέπει να ερμηνεύονται υπό το φως της αρχής η οποία καθιερώνεται από τον πρώτο (*Scordino κατά Ιταλίας (αριθ. 1)* [GC], αριθ. 36813/97, § 78, CEDH 2006-V).

85. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει επίσης ότι, σύμφωνα με την νομολογία του, ένας προσφεύγων δεν μπορεί να παραπονεθεί για μία παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 παρά μόνον στον βαθμό που οι αποφάσεις τις οποίες καταγγέλλει αναφέρονται στα «αγαθά» του με την έννοια της διάταξης αυτής. Η έννοια της «περιουσίας» η οποία μνημονεύεται στο πρώτο μέρος του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 έχει αυτόνομο εύρος που δεν περιορίζεται στην ιδιοκτησία ενσωμάτων αγαθών και που είναι ανεξάρτητη σε σχέση με τους επίσημους χαρακτηρισμούς του εθνικού δικαίου: κάποια άλλα δικαιώματα και συμφέροντα αποτελούντα στοιχεία ενεργητικού μπορούν επίσης να θεωρηθούν ως «περιουσιακά δικαιώματα» και συνεπώς ως «περιουσία» για τους σκοπούς της διάταξης αυτής. Σε κάθε υπόθεση, έχει σημασία να εξετάζεται κατά πόσον οι συνθήκες, εξεταζόμενες στο σύνολό τους, κατέστησαν τον προσφεύγοντα δικαιούχο ενός ουσιώδους συμφέροντος προστατευόμενου από το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 (*Anheuser-Busch Inc. κατά Πορτογαλίας* [GC], αριθ. 73049/01, § 63, CEDH 2007-I).

86. Το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 δεν ισχύει μόνον για την τρέχουσα περιουσία. Ένα μελλοντικό εισόδημα δεν μπορεί έτσι να θεωρηθεί ως «περιουσία» παρά μόνον αν έχει ήδη κερδηθεί ή αν αποτελεί το αντικείμενο μιας βέβαιης απαίτησης. Επίσης, η ελπίδα της αναγνώρισης ενός δικαιώματος κυριότητας που κάποιος αδυνατεί να ασκήσει πραγματικά δεν μπορεί ούτε αυτό να θεωρηθεί ως

«περιουσία» και το αυτό ισχύει για μία υπό αίρεση αξίωση η οποία αποσβέννεται εξαιτίας της μη πλήρωσης της αίρεσης (ομοίως, § 64).

87. Εν τούτοις, κάτω από ορισμένες συνθήκες, η «θεμιτή προσδοκία» της κτήσης μιας περιουσιακής αξίας μπορεί επίσης να τύχει της προστασίας του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1. Έτσι, όταν το περιουσιακό συμφέρον είναι της τάξης της αξίωσης, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι ο ενδιαφερόμενος έχει θεμιτή προσδοκία εφόσον ένα τέτοιο συμφέρον έχει επαρκή βάση στο εθνικό δίκαιο, για παράδειγμα όταν επιβεβαιώνεται από μία καλά καθιερωμένη νομολογία των δικαστηρίων. Παρά ταύτα, δεν μπορούμε να καταλήξουμε στην ύπαρξη «θεμιτής προσδοκίας» όταν υπάρχει αμφισβήτηση για τον τρόπο με τον οποίο το εθνικό δίκαιο πρέπει να ερμηνευθεί και να εφαρμοσθεί και τα επιχειρήματα που αναπτύχθηκαν από τον προσφεύγοντα προς τούτο έχουν απορριφθεί τελεσίδικα από τα εθνικά δικαστήρια (ομοίως, § 65).

88. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει επίσης ότι έχει ήδη δημιουργήσει νομολογία σχετικά με το πεδίο διακριτικής ευχέρειας των Κρατών μέσα στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης που πλήττει την Ευρώπη από το 2008 και ειδικότερα αναφορικά με τα μέτρα λιτότητας που λαμβάνονται δια της νομοθετικής ή άλλης οδού και αφορούν ολόκληρα στρώματα του πληθυσμού (*Valkov και λοιποί κατά Βουλγαρίας*, αριθ. 2033/04, 25 Οκτωβρίου 2011, *Frimu και 4 άλλες προσφυγές κατά Ρουμανίας* (déc.), αριθ. 45312/11, 45571/11, 45583/11, 45587/11 και 45588/11, § 40, 7 Φεβρουαρίου 2012, *Panfile κατά Ρουμανίας* (déc.), αριθ. 13902/11, 20 Μαρτίου 2012, *Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδας* (déc.), 57665/12 και 57657/12, 7 Μαΐου 2013, *N.K.M. κατά Ουγγαρίας*, αριθ. 66629/11, 14 Μαΐου 2013, *da Conceição Mateus και Santos Januário κατά Πορτογαλίας* (déc.), αριθ. 62235/12 και 57725/12, 8 Οκτωβρίου 2013, *Savickas κατά Λιθουανίας* (déc.), αριθ. 66365/09, 15 Οκτωβρίου 2013, και *da Silva Carvalho Rico κατά Πορτογαλίας* (déc.), αριθ. 13341/14, 1<sup>η</sup> Σεπτεμβρίου 2015). Μέσα στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο υπενθυμίζει επίσης ότι τα συμβαλλόμενα στην Σύμβαση Κράτη απολαμβάνουν μιας αρκετά ευρείας διακριτικής ευχέρειας όταν πρόκειται για τον καθορισμό της κοινωνικής πολιτικής τους. Δεδομένου ότι η υιοθέτηση νόμων για την αποκατάσταση ισορροπίας μεταξύ των δαπανών και των εσόδων του Κράτους συνεπάγεται συνήθως μια εξέταση πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών ζητημάτων, το Δικαστήριο θεωρεί ότι οι εθνικές αρχές είναι κατ'αρχήν σε καλύτερη θέση απ'ό,τι ένα διεθνές δικαστήριο για να επιλέξουν τα πλέον κατάλληλα μέτρα προκειμένου να επιτύχουν τον σκοπό αυτό

και σέβεται τις επιλογές τους, εκτός αν αυτές αποδεικνύονται προδήλως στερούμενες λογικής (βλέπε, ειδικότερα, την προαναφερθείσα *Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ* (déc.), § 31, και την προαναφερθείσα *Da Silva Carvalho Rico* (déc.), § 37).

89. Το Δικαστήριο έχει επίσης κρίνει ότι, σε καταστάσεις οι οποίες αφορούν έναν νομοθετικό μηχανισμό που έχει σοβαρές συνέπειες και προσφέρεται για αμφισβητήσεις, μηχανισμό του οποίου η οικονομική επίπτωση μέσα στο σύνολο της χώρας είναι σημαντική, οι εθνικές αρχές θα πρέπει να απολαμβάνουν ευρείας διακριτικής ευχέρειας όχι μόνον στην επιλογή των μέτρων που στοχεύουν στην διασφάλιση του σεβασμού των περιουσιακών δικαιωμάτων ή στην ρύθμιση των σχέσεων ιδιοκτησίας μέσα στην χώρα, αλλά επίσης στην ανάλωση του χρόνου ο οποίος είναι αναγκαίος για την υλοποίησή τους (*Broniowski κατά Πολωνίας* [GC], αριθ. 31443/96, § 182, CEDH 2004-V).

#### **α) Σχετικά με την ύπαρξη «περιουσίας» και παρέμβασης στο δικαίωμα ιδιοκτησίας**

90. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι, όπως και οι τίτλοι οι οποίοι αποτελούν το αντικείμενο συναλλαγών μέσα στις κεφαλαιαγορές, τα ομόλογα είναι διαπραγματεύσιμα στο χρηματιστήριο, μεταβιβάζονται από τον ένα κομιστή στον άλλο και η αξία τους μπορεί να διακυμαίνεται ανάλογα με διάφορους παράγοντες. Εν τούτοις, κατά την λήξη τους, αυτά πρέπει, κατ'αρχήν, να εξοφλούνται στην ονομαστική αξία τους.

91. Οι κομιστές ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου, μεταξύ των οποίων και οι προσφεύγοντες, είχαν, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 8 του νόμου 2198/1994 και στην λήξη των τίτλων τους, μία χρηματική αξίωση έναντι του Κράτους ύψους αντίστοιχου προς την ονομαστική αξία των ομολόγων τους. Οι προσφεύγοντες μπορούσαν συνεπώς να απαιτήσουν την εξόφληση των χρεογράφων τους σύμφωνα με τον πιο πάνω αναφερόμενο νόμο και είχαν συνεπώς «περιουσία» σύμφωνα με την πρώτη πρόταση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1, η οποία έπρεπε να απολαμβάνει των εγγυήσεων της διάταξης αυτής.

92. Όμως η υιοθέτηση του νόμου 4050/2012 τροποποίησε τους πιο πάνω όρους με την θέσπιση των ρητρών συλλογικής δράσης οι οποίες περιλαμβάνονταν στο κείμενο αυτό. Οι ρήτρες αυτές προέβλεπαν την δυνατότητα, μέσω μιας συμφωνίας συναφθείσας, αφ'ενός, από το Κράτος και, αφ'ετέρου, από τους ομολογιούχους αποφασίζοντας συλλογικά με ενισχυμένη πλειοψηφία, της τροποποίησης αυτών των

όρων των ομολόγων, της τροποποίησης αυτής επιβαλλόμενης και στους μειοψηφίσαντες ομολογιούχους. Στους προσφεύγοντες, οι οποίοι δεν συναίνεσαν στην προτεινόμενη τροποποίηση, επιβλήθηκαν οι νέοι όροι που περιλαμβάνονταν στον νόμο 4050/2012, και ειδικότερα μία μείωση κατά 53,5% της ονομαστικής αξίας των ομολόγων τους.

93. Κάτω από τις συνθήκες αυτές, το Δικαστήριο συμμερίζεται το κύριο επιχείρημα των προσφευγόντων σύμφωνα με το οποίο οι όροι βάσει των οποίων έλαβε χώρα η ανταλλαγή αποδεικνύουν σαφώς τον μη εθελοντικό χαρακτήρα της συμμετοχής τους στην διαδικασία του κουρέματος. Εκτιμά ότι, αν και το εν λόγω επιχείρημα δεν επαρκεί αφ'εαυτού για να οδηγήσει σε διαπίστωση παραβίασης του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1, η υποχρεωτική συμμετοχή των προσφευγόντων στην διαδικασία αυτή συνιστά παρέμβαση στο δικαίωμά τους σεβασμού της περιουσίας τους. Υπογραμμίζει εξάλλου προς τούτο ότι όλες οι εξεταζόμενες περιπτώσεις του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 συνιστούν ακούσιες παρεμβάσεις στο δικαίωμα της ιδιοκτησίας.

94. Το Δικαστήριο εκτιμά εξάλλου ότι, αντίθετα με όσα υποστηρίζουν οι προσφεύγοντες, η τροποποίηση των επιλέξιμων τίτλων, όπως αυτή οργανώθηκε από τον νόμο 4050/2012 και τις επίδικες υπουργικές πράξεις, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως «στέρηση ιδιοκτησίας» με την έννοια του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1. Πράγματι, αποκτώντας ομόλογα, οι προσφεύγοντες προέβησαν σε μία επένδυση η αξία της οποίας θα μπορούσε να κυμαίνεται ανάλογα με τους κινδύνους των αγορών και με την οικονομική κατάσταση του Κράτους έκδοσης. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ως προς τούτο ότι στις υποθέσεις *Thivet κατά Γαλλίας* ((déc.), αριθ. 5707100, 24 Οκτωβρίου 2000), *Bäck κατά Φινλανδίας* (αριθ. 37598/97, 20 Ιουλίου 2004), *Lobanov κατά Ρωσίας* (αριθ. 15578/03, 2 Δεκεμβρίου 2010) και *Andreyeva κατά Ρωσίας* (αριθ. 73659/10, 10 Απριλίου 2012), οι οποίες αφορούσαν επίσης δραστικές μειώσεις των αξιώσεων των προσφευγόντων, το Δικαστήριο εφάρμοσε την πρώτη φράση της πρώτης παραγράφου του άρθρου 1. Εκτιμά ότι η ίδια προσέγγιση πρέπει να εφαρμοστεί εν προκειμένω. Με άλλους όρους, η τροποποίηση των επιλέξιμων τίτλων μεταφράζεται σε παρέμβαση η οποία υπάγεται στην πρώτη φράση του άρθρου αυτού. Ο χαρακτηρισμός αυτός δεν επηρεάζει τις εγγυήσεις που παρέχονται στους προσφεύγοντες με την διάταξη αυτή, όποιος και αν είναι ο εφαρμοστέος κανόνας, δεδομένου ότι ο δεύτερος και ο τρίτος κανόνας που εμπεριέχονται στο άρθρο αυτό ερμηνεύονται υπό το φως της αρχής της καθιερωθείσας από τον πρώτο, ο οποίος

διατυπώνεται στην πρώτη φράση του πρώτου εδαφίου (βλέπε, μεταξύ πολλών άλλων, *Ιατρίδης κατά Ελλάδας* [GC], αριθ. 31107/96, § 55, CEDH 1999-II).

95. Απομένει να διερευνηθεί κατά πόσον η παρέμβαση αυτή ήταν αναγκαία εν προκειμένω.

### **β) Επί της αιτιολόγησης της παρέμβασης στο δικαίωμα ιδιοκτησίας**

96. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 επιβάλλει, πριν από όλα και πάνω από όλα, η παρέμβαση της δημόσιας αρχής στην απόλαυση του δικαιώματος σεβασμού της περιουσίας να είναι νόμιμη και να διώκει έναν θεμιτό σκοπό «δημόσιας ωφέλειας». Μία τέτοια παρέμβαση πρέπει επίσης να τελεί σε αναλογία προς τον διωκόμενο θεμιτό σκοπό, δηλαδή να διατηρεί μία ορθή ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων του γενικού συμφέροντος της κοινότητας και των επιταγών της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου. Τέτοια ισορροπία δεν τηρείται όταν το ενδιαφερόμενο πρόσωπο εξαναγκάζεται να υποστεί υπερβολική ατομική επιβάρυνση (πιο πάνω αναφερόμενη *Vistins και Perepjolkins*, § 94).

#### *ι. «Προβλεπόμενη από τον νόμο»*

97. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι η ύπαρξη μόνιμης βάσης στο εθνικό δίκαιο δεν επαρκεί, αφ'εαυτής, για να ικανοποιήσει την αρχή της νομιμότητας. Πρέπει, επί πλέον, αυτή η νόμιμη βάση να παρουσιάζει μία συγκεκριμένη ιδιότητα, αυτήν της συμβατότητας με την υπεροχή του δικαίου, και να παρέχει εγγυήσεις κατά της αυθαιρεσίας. Προς τούτο, πρέπει να υπομνησθεί ότι ο όρος «νόμος», με την έννοια του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1, έχει την ίδια σημασία με εκείνη που του αποδίδεται από άλλες διατάξεις της Σύμβασης (βλέπε, για παράδειγμα, *Šraček, s.r.o. κατά Δημοκρατίας της Τσεχίας*, αριθ. 26449/95, § 54, 9 Νοεμβρίου 1999).

98. Έπεται ότι, εκτός από το να είναι σύμφωνοι προς το εθνικό δίκαιο του συμβαλλομένου Κράτους, το οποίο περιλαμβάνει και το Σύνταγμα (πιο πάνω αναφερόμενη *Πρώην Βασιλέας της Ελλάδας και λοιποί* (ουσία), §§ 79 και 82, και *Jahn και λοιποί κατά Γερμανίας* [GC], αριθ. 46720/99, 72203/01 και 72552.01, § 81, CEDH 2005-VI), οι νομικοί κανόνες επί των οποίων στηρίζεται μία στέρηση ιδιοκτησίας πρέπει να είναι επαρκώς προσβάσιμοι, ακριβείς και προβλέψιμοι στην εφαρμογή τους (*Guiso-Gallisay κατά Ιταλίας*, αριθ. 58858/00, §§ 82-83, 8 Δεκεμβρίου 2005). Όσον αφορά το εύρος της έννοιας της «προβλεψιμότητας», αυτό

εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το περιεχόμενο του συγκεκριμένου κειμένου, τον τομέα ο οποίος καλύπτεται από το τελευταίο, καθώς και από τον αριθμό και την ιδιότητα των παραληπτών (βλέπε, *mutatis mutandis*, *Sud Fondi S.r.l. και λοιποί κατά Ιταλίας*, αριθ. 75909/01, § 109, 20 Ιανουαρίου 2009). Ειδικότερα, ένας κανόνας είναι «προβλέψιμος» όταν παρέχει κάποια εγγύηση έναντι των αυθαιρέτων προσβολών εκ μέρους της δημόσιας δύναμης (*Carbonara και Ventura κατά Ιταλίας*, αριθ. 24638/94, § 65, 30 Μαΐου 2000). Επίσης, ο εφαρμοστέος νόμος πρέπει να παρέχει τις ελάχιστες δικονομικές εγγυήσεις, εν σχέσει προς την σημασία του διακυβευόμενου δικαιώματος (βλέπε, *mutatis mutandis*, *Sanoma Uitgevers B.V. κατά Ολλανδίας* [GC], αριθ. 38224/03, § 88, 14 Σεπτεμβρίου 2010).

99. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο δεν αμφιβάλλει ότι η επίδικη παρέμβαση «προβλεπόταν από τον νόμο», όπως άλλωστε διαπιστώθηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας στην απόφασή του με αριθμό 1507/2014 (πιο πάνω παράγραφος 34). Η ανταλλαγή των ομολόγων των προσφευγόντων έναντι νέων τίτλων στηριζόταν στον νόμο 4050/2012, στις δύο πράξεις του Υπουργικού Συμβουλίου των 24 Φεβρουαρίου και 9 Μαρτίου 2012, στην απόφαση του Αναπληρωτή Υπουργού Οικονομίας της 9 Μαρτίου 2012 και στην απόφαση του διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος με την ίδια ημερομηνία. Τα κείμενα αυτά ήταν προσβάσιμα στους προσφεύγοντες, οι οποίοι είχαν οπωσδήποτε λάβει γνώση τους αφού έπρεπε να δώσουν ή να αρνηθούν την συγκατάθεσή τους για την διαδικασία ανταλλαγής που θεσπίστηκε από τα κείμενα αυτά.

100. Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, οι συνέπειες μιας ενδεχόμενης άρνησης των προσφευγόντων ήταν επίσης προβλέψιμες. Ως προς τούτο, το Δικαστήριο διακρίνει την παρούσα υπόθεση από την απόφαση *Vistins και Perepjolkins* (πιο πάνω αναφερόμενη), την οποία επικαλούνται οι προσφεύγοντες προκειμένου να αμφισβητήσουν την συμβατότητα του επίδικου νόμου προς τις αρχές του κράτους δικαίου. Είναι αλήθεια ότι, στην απόφαση αυτή, το Δικαστήριο δήλωσε «δύσπιστο» ως προς το κατά πόσον η επίδικη παρέμβαση μπορούσε να θεωρηθεί ότι διενεργήθηκε «σύμφωνα με τις προβλεπόμενες από τον νόμο προϋποθέσεις». Είναι επίσης γεγονός ότι, στην υπόθεση αυτή, ο νόμος στόχευε ατομικά και ονομαστικά τους προσφεύγοντες και την ιδιοκτησία τους (πιο πάνω αναφερόμενη *Vistins και Perepjolkins*, § 54). Όμως μία νομοθεσία *ad hominem* μπορεί πράγματι να εγείρει αμφιβολίες ως προς την συμβατότητά της προς τις αρχές του κράτους δικαίου. Εν προκειμένω πάντως ο νόμος 4050/2012 εφαρμοζόταν ενιαία και με τρόπο γενικό σε

χιλιάδες ομολογιούχους. Επί πλέον, η εφαρμογή των διατάξεων του νόμου 4050/2012 τελούσε υπό την αίρεση της συμφωνίας μιας ενισχυμένης πλειοψηφίας όλων των εμπλεκομένων.

*ii. «Για λόγο δημόσιας ωφέλειας»*

101. Το Δικαστήριο σημειώνει την διεθνή οικονομική κρίση η οποία άρχισε το 2008 είχε σοβαρές επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία. Στις 27 Απριλίου 2009, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης διαπίστωνε ήδη ότι η Ελλάδα βρισκόταν σε κατάσταση ακραίου ελλείμματος: ενώ, προκειμένου να μετέχει στην νομισματική ένωση, μία χώρα πρέπει να έχει σχέση δημοσίου χρέους/ΑΕΠ μικρότερη από 60%, για την Ελλάδα η σχέση αυτή έφθανε το 100%. Το 2010, το κόστος δανεισμού στις διεθνείς χρηματαγορές είχε αυξηθεί σε απαγορευτικό επίπεδο, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα τον αποκλεισμό της Ελλάδας από τις αγορές αυτές και επέφερε την αδυναμία της να χρηματοδοτήσει τις ληξιπρόθεσμες απαιτήσεις της. Οι ανάγκες σε δανεισμό προκειμένου να εξοφλήσει τις υποχρεώσεις της αναλήφθηκαν από έναν μηχανισμό σταθερότητας στον οποίο συμμετείχαν τα Κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ και το ΔΝΤ.

102. Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα επιδεινώθηκε περαιτέρω στην διάρκεια των επομένων ετών. Το 2011, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τα μακροοικονομικά δεδομένα της χώρας έδειχναν ότι το χρέος θα αυξανόταν στο 186% μέχρι το 2013 και ότι θα παρέμενε άνω του 150% το 2020. Το δεύτερο εξάμηνο του 2011, οι εταίροι της Ελλάδας έθεσαν την συνέχιση της χρηματοδότησης του χρέους υπό την προϋπόθεση της συμμετοχής του ιδιωτικού τομέα στην προσπάθεια αναδιάρθρωσης της οικονομίας της χώρας μέσω της μείωσης των ομολόγων της και της επέκτασης της λήξης τους στον χρόνο. Κατά τους εταίρους, μία τέτοια ενέργεια θα παρείχε μία άμεση και ουσιώδη μείωση του δημοσίου χρέους και θα εξασφάλιζε την βιωσιμότητά του. Η Σύνοδος Κορυφής της ευρωζώνης της 26 Οκτωβρίου 2011 έθεσε ως προϋπόθεση της βιωσιμότητας του χρέους μία μείωση κατά 50% του χρέους του ιδιωτικού τομέα (πιο πάνω παράγραφος 11).

103. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι, στην διάρκεια της περιόδου σοβαρής πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής κρίσης την οποία η Ελλάδα βίωσε πρόσφατα και βιώνει ακόμη, οι αρχές θα έπρεπε να επιχειρήσουν την επίλυση των ζητημάτων αυτών. Δέχεται κατά συνέπεια ότι το εναγόμενο Κράτος μπορούσε νομίμως να λάβει τα μέτρα αυτά ενόψει της επίτευξης των στόχων αυτών, ήτοι της διατήρησης της

οικονομικής σταθερότητας και της αναδιάρθρωσης του χρέους, προς το γενικό συμφέρον της κοινότητας.

104. Σύμφωνα με τα στοιχεία τα οποία προσκομίστηκαν από την Κυβέρνηση, η επιχείρηση της ανταλλαγής κατέληξε σε μία μείωση του ελληνικού χρέους κατά 107 δισεκατομμύρια EUR περίπου. Στο τέλος του 2012, ένα ποσοστό 85% του χρέους είχε περιέλθει από τους ιδιώτες στα Κράτη-μέλη της ευρωζώνης. Το 2013, το κόστος εξυπηρέτησης του χρέους μειώθηκε σημαντικά: ενώ οι τόκοι που προβλέπονταν αρχικά για το 2012 θα ανέρχονταν σε 17,5 δισεκατομμύρια EUR, μετά την ανταλλαγή, καταβλήθηκε ποσό 12,2 EUR, το δε 2013 οι τόκοι δεν υπερέβησαν τα 6 δισεκατομμύρια.

105. Η επίδικη παρέμβαση επεδίωκε συνεπώς έναν σκοπό δημόσιας ωφέλειας.

### *iii. Αναλογικότητα της παρέμβασης*

106. Απομένει να καθοριστεί κατά πόσον η επίδικη παρέμβαση τελούσε σε αναλογία με τον διωκόμενο σκοπό.

107. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι, μέσω της ενεργοποίησης των ρητρών συλλογικής δράσης που προβλέπονταν από τον νόμο 4050/2012, οι τίτλοι των προσφευγόντων ακυρώθηκαν και αντικαταστάθηκαν από νέους τίτλους, γεγονός που είχε ως συνέπεια μία μείωση του ποσού που αυτοί μπορούσαν να ελπίζουν ότι θα εισπράξουν την ημερομηνία κατά την οποία θα έληγαν οι παλαιοί τίτλοι.

108. Το Δικαστήριο κρίνει αναγκαίο να διακρίνει την παρούσα υπόθεση από τις υποθέσεις *Malysh και λοιποί κατά Ρωσίας* (αριθ. 30280/03, 11 Φεβρουαρίου 2010) και πιο πάνω αναφερόμενη *Lobanov*, στις οποίες κατέληξε στην παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1. Η πρώτη αφορούσε την παράλειψη του εναγομένου Κράτους να καθιερώσει, κατ'εφαρμογήν ενός νόμου, μία διαδικασία εξαγοράς των τίτλων των προσφευγόντων, γεγονός που είχε ως αποτέλεσμα να αφεθούν οι ενδιαφερόμενοι σε κατάσταση ανασφάλειας επί πολλά έτη. Η δεύτερη αφορούσε επίσης την παράλειψη των αρχών να νομοθετήσουν σχετικά με την διαδικασία πληρωμής του ομολογιακού δανείου του Κράτους του 1982, το οποία ήταν εγγυημένο και αναγνωρισμένο ως τμήμα του χρέους του Δημοσίου. Είναι σαφές ότι στις υποθέσεις αυτές δεν ετίθετο ζήτημα, όπως εν προκειμένων, τροποποίησης των όρων των τίτλων για τους οποίους το Κράτος, με την ιδιότητα του οφειλέτη, βρισκόταν σε κατάσταση επικείμενης παύσης πληρωμών.

109. Το Δικαστήριο κρίνει επίσης αναγκαίο να διακρίνει την παρούσα υπόθεση από άλλες υποθέσεις στις οποίες διαπίστωσε ότι μία αποζημίωση αντιπροσωπεύουσα ένα πολύ χαμηλό ποσοστό, της τάξης του 2% για παράδειγμα (πιο πάνω αναφερόμενη *Broniowski*, § 186), της αξίας αυτού που ο προσφεύγων θα μπορούσε να αξιώσει, συνιστούσε μία δυσανάλογη και υπερβολική επιβάρυνση η οποία δεν θα μπορούσε να δικαιολογηθεί από ένα διωκόμενο από τις αρχές θεμιτό γενικό συμφέρον. Ωσαύτως, διαπίστωσε μια παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 ως προς μία προσφεύγουσα στην οποία επιβλήθηκε μία δυσανάλογη επιβάρυνση εξαιτίας της φορολόγησης κατά 98% ενός τμήματος της αποζημίωσης απόλυσης την οποία αυτή είχε εισπράξει (πιο πάνω αναφερόμενη *N.K.M. κατά Ουγγαρίας*).

110. Εν προκειμένω, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να εκτιμήσει κατά τρόπο αφηρημένο αυτό που οι προσφεύγοντες θα έπρεπε να εισπράξουν σε αντάλλαγμα των παλαιών τίτλων τους κάτω από τις συνθήκες της υπόθεσης. Το Δικαστήριο σημειώνει, όπως άλλωστε επισημάνθηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας στην απόφασή του με αριθμό 1116/2014 (πιο πάνω παράγραφος 38), ότι η ανταλλαγή των τίτλων των προσφευγόντων επέφερε σε βάρος τους μία απώλεια κεφαλαίου 53,5%, ή και περισσότερο αν ληφθεί υπόψη η τροποποίηση της ημερομηνίας λήξης τους. Όμως μία τέτοια απώλεια, αν και φαίνεται εκ πρώτης όψεως ουσιώδης, δεν είναι σημαντική σε σημείο που να μπορεί να εξομοιωθεί με μία απόσβεση ή με ασήμαντη αντιπαροχή δια της νομοθετικής οδού των αξιώσεων των προσφευγόντων έναντι του Κράτους.

111. Το Δικαστήριο κρίνει επίσης σκόπιμο να υπενθυμίσει ότι έχει απορρίψει ως προδήλως αβάσιμη την αιτίαση μιας προσφεύγουσας βάσει της οποίας, εξαιτίας του ανωτάτου ορίου της αποζημίωσης της προβλεπόμενης από έναν νόμο για τους τίτλους της ρωσικού δανείου, το ποσό το οποίο έπρεπε να εισπράξει αντιστοιχούσε μόνον σε ένα μικρό κλάσμα της ονομαστικής αξίας των τίτλων της (πιο πάνω αναφερόμενη *Thivet (déc.)*).

112. Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, το σημείο αναφοράς για την εκτίμηση του βαθμού της απώλειας την οποία υπέστησαν οι προσφεύγοντες δεν θα μπορούσε να είναι το ποσό που αυτοί ήλπιζαν να εισπράξουν κατά τον χρόνο λήξης των ομολόγων τους. Αν η ονομαστική αξία ενός ομολόγου αντανakλά το μέτρο της αξίωσης του κατόχου του κατά την ημερομηνία λήξης, αυτή δεν αντιπροσωπεύει την πραγματική αγοραία αξία την ημερομηνία κατά την οποία το Κράτος υιοθέτησε την επίδικη ρύθμιση, εν προκειμένω στις 23 Φεβρουαρίου 2012, ημερομηνία κατά την οποία υιοθετήθηκε ο νόμος 4050/2012. Η αξία αυτή είχε χωρίς αμφιβολία επηρεαστεί

από την ελάττωση της φερεγγυότητας του Κράτους η οποία είχε ήδη αρχίσει στο μέσο του 2010 και συνεχίστηκε μέχρι το τέλος του 2011. Η μείωση αυτή της αγοραίας αξίας των τίτλων των προσφευγόντων αφήνει να προοιωνιστεί ότι, στις 20 Αυγούστου 2015, το Δημόσιο δεν θα ήταν σε θέση να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του οι οποίες προκύπτουν από τους συμβατικούς όρους που περιέχονται στους παλαιούς τίτλους, ήτοι πριν από την υιοθέτηση του νόμου 4050/2012 (βλέπε πιο πάνω παράγραφο 82).

113. Λαμβάνοντας υπόψη την φύση των επιδίκων μέτρων, το γεγονός ότι οι προσφεύγοντες δεν περιλαμβάνονταν μεταξύ εκείνων οι οποίοι είχαν συναινέσει στην πραγματοποίηση της διαδικασίας ανταλλαγής, αλλά ότι αυτοί την είχαν υποστεί μέσω της ενεργοποίησης των ρητρών συλλογικής δράσης, δεν επηρεάζει ως τέτοιο την εκτίμηση της αναλογικότητας της παρέμβασης.

114. Κατ'αρχήν, το Δικαστήριο θεωρεί ότι, αν οι μη συναινούντες ομολογιούχοι, όπως οι προσφεύγοντες, φοβούνται μία μείωση της αξίας των αξιώσεών τους με την ενεργοποίηση των ρητρών συλλογικής δράσης, θα μπορούσαν να ασκήσουν τα δικαιώματά τους ως κατόχων και να ρευστοποιήσουν τους τίτλους τους στην αγορά μέχρι την τελευταία ημέρα της πρόσκλησης η οποία τους είχε γίνει για να δηλώσουν αν αποδέχονταν ή όχι την ανταλλαγή.

115. Είναι γεγονός ότι, κατά την ημερομηνία έκδοση των παλαιών τίτλων που κατείχαν οι προσφεύγοντες, ούτε οι τίτλοι αυτοί ούτε το ελληνικό δίκαιο προέβλεπαν την δυνατότητα ενεργοποίησης τέτοιων ρητρών. Το Δικαστήριο δεν παραγνωρίζει το γεγονός ότι τα ομόλογα τα οποία αποτελούν αδιάκοπα το αντικείμενο συναλλαγών τόσο στις εθνικές όσο και στις διεθνείς αγορές μπορούν να διοχετευθούν στα χέρια ενός πολύ μεγάλου αριθμού κατόχων. Εν τούτοις, οι ρήτρες συλλογικής δράσης είναι συνήθεις στην πρακτική των διεθνών κεφαλαιαγορών και περιελήφθησαν, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 12 § 3 της σύμβασης σύστασης του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας, σε όλους τους τίτλους δημοσίου χρέους των Κρατών-μελών της ευρωζώνης διάρκειας μεγαλύτερης τους έτους (πιο πάνω παράγραφος 18). Εξάλλου, το Δικαστήριο δέχεται ότι, αν έπρεπε να αναζητηθεί μεταξύ αυτών των ομολογιούχων μία συναίνεση ενόψει του εγχειρήματος της αναδιάρθρωσης του ελληνικού χρέους ή να περιοριστεί η επιχείρηση μόνον σε εκείνους οι οποίοι είχαν συναινέσει, τούτο θα συνέβαλε σίγουρα στην αποτυχία του εγχειρήματος αυτού.

116. Το Δικαστήριο σημειώνει επίσης ότι η μία από τις προϋποθέσεις που τέθηκαν από τους διεθνείς θεσμικούς επενδυτές για την μείωση των αξιώσεών τους

συνίστατο στην ύπαρξη και την ενεργοποίηση ρητρών του είδους αυτού. Η απουσία των ρητρών αυτών θα επέφερε την εφαρμογή ενός μεγαλύτερου ποσοστού μείωσης ως προς τις αξιώσεις εκείνων οι οποίοι θα ήταν έτοιμοι να αποδεχθούν ένα κούρεμα και θα συνέβαλε στην αποτροπή ενός μεγάλου αριθμού κατόχων των τίτλων από το να συμμετάσχουν στην διαδικασία. Φαίνεται επίσης ότι οι ρήτρες συλλογικής δράσης και η αναδιάρθρωση του δημοσίου χρέους η οποία επιτεύχθηκε χάρη σε αυτές συνιστούσαν ένα μέτρο κατάλληλο και αναγκαίο για την μείωση του ελληνικού δημοσίου χρέους και για την αποφυγή της στάσης πληρωμών του εναγομένου Κράτους.

117. Επί πλέον, το Δικαστήριο θεωρεί ότι μία επένδυση σε ομόλογα δεν μπορεί να είναι απαλλαγμένη κινδύνων. Πράγματι, μεταξύ της έκδοσης ενός τέτοιου τίτλου και της λήξης του, παρέρχεται κατ'αρχήν ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα στην διάρκεια του οποίου συμβαίνουν απρόβλεπτα γεγονότα που μπορούν να έχουν ως συνέπεια την σημαντική μείωση της φερεγγυότητας του εκδότη τους, ακόμη και αν αυτός είναι ένα Κράτος, και συνεπώς την επακόλουθη περιουσιακή ζημία για τον δανειστή.

118. Το Δικαστήριο κρίνει σκόπιμο να υπογραμμίσει ως προς τούτο ορισμένους από τους λόγους για τους οποίους το Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέρριψε μία αγωγή η οποία ασκήθηκε κατά της ΕΚΤ από διακόσιους ιδιώτες ιταλικής υπηκοότητας οι οποίοι κατείχαν ομόλογα του Ελληνικού Δημοσίου. Το δικαστήριο υπογράμμισε ότι, λαμβανομένης υπόψη της οικονομικής κατάστασης της Ελληνικής Δημοκρατίας και των αβεβαιοτήτων που την αφορούσαν την εποχή εκείνη, οι εν λόγω επενδυτές δεν μπορούσαν να θεωρηθούν ότι ενήργησαν ως συνετοί και ενημερωμένοι οικονομικοί φορείς, ικανοί να επικαλεστούν την ύπαρξη δικαιολογημένων προσδοκιών. Αντιθέτως, οι επενδυτές αυτοί τεκμαίρονταν ότι γνώριζαν την εξαιρετικά ασταθή οικονομική κατάσταση που επηρέαζε τις διακυμάνσεις της αξίας των ελληνικών χρεογράφων που είχαν αποκτήσει, καθώς και τον όχι αμελητέο κίνδυνο χρεοκοπίας της Ελληνικής Δημοκρατίας. Τέτοιες συναλλαγές πραγματοποιούνταν μέσα σε αγορές ιδιαίτερα ευμετάβλητες, συχνά υποκείμενες σε τυχαία γεγονότα και σε κινδύνους μη ελέγξιμους προκειμένου για την μείωση ή την αύξηση της αξίας τέτοιων τίτλων, γεγονός που θα μπορούσε να παρακινήσει σε κερδοσκοπία για την επίτευξη υψηλών αποδόσεων σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα. Κατά συνέπεια, ακόμη και αν υποτεθεί ότι όλοι οι προσφεύγοντες δεν ενεπλάκησαν σε συναλλαγές κερδοσκοπικής φύσεως, αυτοί έπρεπε να έχουν

επίγνωση αυτών των τυχαίων και των κινδύνων για μία ενδεχόμενη σημαντική απώλεια της αξίας των αποκτηθέντων τίτλων. Τούτο ισχύει ακόμη περισσότερο αφού, ακόμη και πριν την έναρξη της οικονομικής κρίσης του το 2009, το Ελληνικό Δημόσιο-εκδότης αντιμετώπιζε ήδη αυξημένο χρέος και έλλειμμα (πιο πάνω παράγραφος 54).

119. Το Δικαστήριο εκτιμά συνεπώς ότι η Ελλάδα, λαμβάνοντας τα επίδικα μέτρα, δεν διέρρηξε την ορθή ισορροπία μεταξύ του γενικού συμφέροντος και της προστασίας των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας των προσφευγόντων και δεν επέβαλε στους ενδιαφερόμενους μία υπερβολική ειδική επιβάρυνση.

120. Ενόψει των σκέψεων αυτών, το Δικαστήριο συμπεραίνει ότι, λαμβανομένης υπόψη της ευρείας διακριτικής ευχέρειας την οποία απολαμβάνουν τα συμβαλλόμενα Κράτη στον τομέα αυτό, τα εν λόγω μέτρα δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως δυσανάλογα προς τον θεμιτό σκοπό τους. Επομένως, εκτιμά ότι δεν υπήρξε εν προκειμένω παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1.

### III. ΕΠΙ ΤΗΣ ΕΠΙΚΑΛΟΥΜΕΝΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 1 ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ ΑΡΙΘ. 1 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ ΣΕ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟ ΜΕ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 14 ΤΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗΣ

121. Επικαλούμενοι το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της Σύμβασης, οι προσφεύγοντες στην προσφυγή αριθ. 66106/14 παραπονούνται ότι υπήρξαν θύματα διάκρισης σε σχέση με:

α) τους «μεγάλους δανειστές», κατόχους ομολόγων αξίας πολλών δισεκατομμυρίων EUR,

β) τους ομολογιούχους οι οποίοι συναίνεσαν στην ανταλλαγή,

γ) τους επαγγελματίες στον τομέα των χρηματαγορών,

δ) τους ομολογιούχους οι οποίοι είχαν αποκτήσει τα ομόλογά τους σε ημερομηνίες μεταγενέστερες της 31 Δεκεμβρίου 2011, σε κόστος πολύ μικρότερο της ονομαστικής αξίας τους και ανεξάρτητα από την λήξη τους,

ε) τα νομικά πρόσωπα και ιδιαίτερα τις τράπεζες,

στ) τα φυσικά πρόσωπα – μικρούς επενδυτές οι οποίοι είχαν καταθέσει τις οικονομίες τους στις τράπεζες ή είχαν αγοράσει έντοκα γραμμάτια του Δημοσίου εγγυημένα από το Κράτος,

ζ) τους κατόχους ομολόγων υποκείμενων σε αλλοδαπά δίκαια,

η) τους δανειστές του δημοσίου τομέα (για παράδειγμα τα άλλα Κράτη και τους διεθνείς οργανισμούς όπως η ΕΚΤ).

122. Το άρθρο 14 της Σύμβασης έχει ως εξής:

«Η χρήση των αναγνωριζομένων εν τη παρούση Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθή ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνικήν μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως.»

#### **A. Επί του παραδεκτού**

123. Διαπιστώνοντας ότι η αιτίαση αυτή δεν είναι προδήλως αβάσιμη με την έννοια του άρθρου 35 § 3 α) της Σύμβασης και ότι δεν προσκρούει σε κάποιον άλλο λόγο απαραδέκτου, το Δικαστήριο την κηρύσσει παραδεκτή.

#### **B. Επί της ουσίας**

##### *1. Οι θέσεις των διαδίκων*

##### **α) Οι προσφεύγοντες**

124. Οι προσφεύγοντες υποστηρίζουν ότι ο νόμος 4050/2012 και η απόφαση του Υπουργικού Συμβουλίου που υιοθετήθηκε στις 24 Φεβρουαρίου 2012 κατ'εφαρμογήν του νόμου αυτού υποβάλλουν στην ίδια μεταχείριση καταστάσεις πολύ διαφορετικές και άνισες. Θεωρούν ότι η διαδικασία ανταλλαγής στο σύνολό της είχε σχεδιαστεί αρχικά για να εφαρμοστεί στα νομικά πρόσωπα – κατόχους ομολογιών, και ιδιαίτερα στους θεσμικούς και επαγγελματίες επενδυτές, και ότι τα φυσικά πρόσωπα συμπεριελήφθησαν σε αυτήν *in extremis*. Ισχυρίζονται ότι τα φυσικά πρόσωπα, συμπεριλαμβανομένων και των μικρών αποταμιευτών (των οποίων το επενδεδυμένο κεφάλαιο δεν υπερέβαινε, τις περισσότερες φορές, τα 100.000 EUR), έχουν περιορισμένο προσδόκιμο ζωής, γεγονός το οποίο ισχυρίζονται ότι λαμβάνουν υπόψη στις δραστηριότητές τους, και ότι δεν έχουν τις εμπεριστατωμένες επαγγελματικές γνώσεις σε χρηματοοικονομικά θέματα των νομικών προσώπων, τα οποία φέρονται να αναλαμβάνουν οικονομικούς κινδύνους εν γνώσει τους. Κατά τους προσφεύγοντες, η εξομοίωση των μικρών επενδυτών με τους θεσμικούς επενδυτές και η υπαγωγή τους στο ίδιο νομοθετικό μέτρο υπερβαίνει την κατανόηση. Οι ενδιαφερόμενοι αναφέρονται προς τούτο στην δήλωση του Υπουργού Οικονομίας της

7 Μαρτίου 2012 με την οποία ανακοινώθηκε η ανάγκη της δημιουργίας ενός μηχανισμού αποζημίωσης για τους μικρο-ομολογιούχους (πιο πάνω παράγραφος 23).

## **β) Η Κυβέρνηση**

125. Η Κυβέρνηση εκτιμά ότι οι διατάξεις του νόμου 4050/2012, κατ'αυτήν αδιακρίτως εφαρμοστέες σε όλους τους ομολογιούχους, δεν υπέβαλαν σε αδικαιολόγητη διακριτική μεταχείριση τους προσφεύγοντες, οι οποίοι χαρακτηρίζουν τους εαυτούς τους «μικρο-ομολογιούχους» σε σχέση με τους άλλους προαναφερόμενους κατόχους. Πράγματι, συνεχίζει η Κυβέρνηση, ο νόμος εφαρμόστηκε μόνον στα πρόσωπα που κατείχαν τίτλους την κρίσιμη περίοδο, γεγονός που συνιστά στα μάτια της ένα αντικειμενικό κριτήριο δικαιολογημένο από την φύση των ομολόγων που κατείχε ένας τεράστιος κύκλος προσώπων αγνώστων στην αρχή η οποία εξέδωσε τους εν λόγω τίτλους. Εξάλλου, η Κυβέρνηση θεωρεί ότι η έννοια του «μικρο-ομολογιούχου» ουδεμία νομική ή πραγματική βάση έχει και ότι δεν είναι δυνατόν να οριοθετηθεί. Είναι της άποψης ότι η εφαρμογή του νόμου έναντι όλων των κατόχων και όλων των τίτλων, στην βάση της αρχής της πλειοψηφίας, απέτρεπε την πραγματοποίηση δυσανάλογων κερδών από μία μειοψηφία ομολογιούχων σε βέρος της πλειοψηφίας. Κατά συνέπεια, κατά την Κυβέρνηση, δεν ήταν δυνατόν να εξαιρεθούν από την διαδικασία της ανταλλαγής οι κάτοχοι οι οποίοι ανήκαν στην μειοψηφία. Κατά την άποψή της, η εξαίρεση ορισμένων ομολογιούχων θα επέφερε μία πιο σημαντική μείωση των αξιώσεων των άλλων από εκείνη που πραγματοποιήθηκε και θα είχε θέσει σε κίνδυνο το σύνολο του εγχειρήματος.

126. Η Κυβέρνηση προσθέτει ότι η διαφορετική μεταχείριση διαφόρων κατηγοριών ομολογιούχων δεν θα είχε μόνον εμποδίσει την επιτυχία της επιχείρησης αναδιάρθρωσης του χρέους, αλλά θα εμπεριείχε τον κίνδυνο μιας καταχρηστικής μεταβίβασης των τίτλων προς τις «προστατευμένες» κατηγορίες ομολογιούχων οι οποίοι θα είχαν αποκλειστεί από την επιχείρηση.

127. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει επίσης ότι η κατάσταση των προσφευγόντων δεν είναι συγκρίσιμη με εκείνη των οργανισμών του δημοσίου τομέα (μεταξύ άλλων της ΕΚΤ και των άλλων κεντρικών τραπεζών). Ισχυρίζεται ότι η μη συμπερίληψη αυτών των οργανισμών στην διαδικασία της ανταλλαγής δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μη αιτιολογημένη εξαίρεση. Για την Κυβέρνηση, η υπαγωγή του δημοσίου τομέα στην διαδικασία του νόμου 4050/2012, χωρίς πολιτική συμφωνία, θα σήμαινε την

αδυναμία της χρηματοδότησης της χώρας από τις πηγές που ο τομέας αυτός ήταν διατεθειμένος να της χορηγήσει.

128. Η Κυβέρνηση υποστηρίζει εξάλλου ότι τα ομόλογα πρέπει να διακρίνονται από τις τραπεζικές καταθέσεις, οι οποίες, κατ'αυτήν, δεν μπορούν να εξομοιωθούν με επενδυτικά προϊόντα για τον λόγο ότι δεν υπόκεινται στους κινδύνους της αγοράς και δεν αποτελούν διαπραγματεύσιμο τίτλο. Κατά συνέπεια, κατά την άποψή της, μία διαφορετική νομοθετική ρύθμιση για έκαστη κατηγορία δεν προσκρούει στην αρχή της ισότητας.

129. Τέλος, η Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι τα φυσικά πρόσωπα – ομολογιούχοι δεν είναι στην ίδια κατάσταση με τις τράπεζες ή τα άλλα ελληνικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα των οποίων η λειτουργία εξαρτάται από την κεφαλαιακή επάρκειά τους. Αναφέρει ότι η Ελλάδα έχει εξάλλου αναλάβει την υποχρέωση έναντι των ευρωπαϊών εταίρων της να λάβει μέτρα στήριξης και εξυγίανσης του τραπεζικού τομέα η έλλειψη ρευστότητας του οποίου επηρεάζει όλους τους τομείς της εθνικής οικονομίας.

## *2. Η εκτίμηση του Δικαστηρίου*

### **α) Γενικά κριτήρια**

130. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι έχει καταλήξει πολλές φορές στην παραβίαση του δικαιώματος που προστατεύεται από το άρθρο 14 να μην υπάρχει διακριτική μεταχείριση στην απόλαυση των αναγνωρισμένων από την Σύμβαση δικαιωμάτων όταν τα Κράτη υπέβαλαν χωρίς αντικειμενική και εύλογη δικαιολογία διαφορετική μεταχείριση σε πρόσωπα που βρίσκονταν σε ανάλογες καταστάσεις. Εν τούτοις, έκρινε στην συνέχεια ότι αυτή δεν ήταν η μοναδική πλευρά της απαγόρευσης κάθε διάκρισης που ορίζεται από το άρθρο 14. Το δικαίωμα της απόλαυσης των δικαιωμάτων που προστατεύονται από την Σύμβαση χωρίς να υποβληθούν σε διακριτική μεταχείριση παραβιάζεται επίσης όταν, χωρίς αντικειμενική και εύλογη δικαιολογία, τα Κράτη δεν εφαρμόζουν διαφορετική μεταχείριση σε πρόσωπα των οποίων η κατάσταση είναι αισθητά διαφορετική. Το άρθρο 14 δεν απαγορεύει σε ένα Κράτος μέλος να μεταχειρίζεται ομάδες κατά τρόπο διαφοροποιημένο για την διόρθωση των «πραγματικών ανισοτήτων» μεταξύ τους. Στην πράξη, κάτω από ορισμένες συνθήκες, η απουσία διαφοροποιημένης μεταχείρισης για την διόρθωση μιας ανισότητας είναι εκείνη που μπορεί, χωρίς αντικειμενική και εύλογη δικαιολογία, να εμπεριέχει παραβίαση της εν λόγω διάταξης (*Θλιμμένος κατά Ελλάδας* [GC], αριθ. 34369/97, § 44, CEDH 2000-IV, *Stec και λοιποί κατά Ηνωμένου*

*Βασιλείου* [GC], αριθ. 65731/01, § 51, CEDH 2006-VI, και *D.H. και λοιποί κατά Δημοκρατίας της Τσεχίας* [GC], αριθ. 57325/00, § 175, CEDH 2007-IV).

131. Το Δικαστήριο έχει δεχθεί επίσης ότι μία πολιτική ή ένα γενικό μέτρο που έχει δυσανάλογες επιζήμιες συνέπειες σε μία ομάδα προσώπων μπορεί να θεωρηθεί ως διάκριση, ακόμη και αν δεν στοχεύει ειδικώς την ομάδα αυτή και αν δεν υπάρχει πρόθεση διάκρισης. Εν τούτοις τούτο ισχύει μόνον αν από αυτήν την πολιτική ή το μέτρο ελλείπει «αντικειμενική και εύλογη» δικαιολογία (*Biao κατά Δανίας* [GC], αριθ. 38590/10, § 91, CEDH 2016).

132. Τέλος, όσον αφορά το βάρος αποδείξεως στο ζήτημα αυτό, το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι, όταν ένας προσφεύγων έχει αποδείξει την ύπαρξη μιας διαφορετικής μεταχείρισης, η Κυβέρνηση έχει την ευθύνη να αποδείξει ότι αυτή η διαφορετική μεταχείριση ήταν δικαιολογημένη (*Kurić και λοιποί κατά Σλοβενίας* [GC], αριθ. 26828/02, § 389, CEDH 2012).

### **β) Εφαρμογή των κριτηρίων στην παρούσα υπόθεση**

133. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι, στην απόφασή του με αριθμό 1116/2014, το Συμβούλιο της Επικρατείας εξέτασε το ζήτημα της διαφοράς μεταχείρισης η οποία φέρεται να επιφυλάχθηκε στα φυσικά πρόσωπα και, γενικότερα, στα πρόσωπα που δεν είχαν συμμετάσχει στην διαπραγμάτευση που προηγήθηκε της γενόμενης από το Κράτος πρότασης ανταλλαγής. Το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι η συνταγματική αρχή της ισότητας δεν επέβαλε στο Κράτος να επιφυλάσσει ευνοϊκή μεταχείριση, ανάλογα με την προσωπική κατάστασή τους (προσδόκιμο ζωής και οικονομική κατάσταση), σε ορισμένους από τους δανειστές του, φυσικά πρόσωπα, τα οποία αντιλαμβάνονταν την συμπεριφορά τους ως εκείνη ενός αποταμιευτή και όχι ως αυτή ενός επενδυτή. Αντιθέτως, η αρχή αυτή επέβαλε μία δράση «σε ισότιμη βάση» κατά τρόπο ώστε, σε περίπτωση αδυναμίας να ικανοποιηθεί το σύνολο των δανειστών, να μπορεί έκαστος δανειστής να ικανοποιηθεί κατά την αναλογία της αξίωσής του.

134. Το Δικαστήριο εκτιμά ότι δεν είναι αναγκαίο εν προκειμένω να εξεταστεί έκαστη από τις οκτώ περιπτώσεις μεταχείρισης φερόμενης ως αντίθετης προς την αρχή της μη διάκρισης, τις οποίες προβάλλουν οι προσφεύγοντες στην προσφυγή τους αριθ. 66106/14. Στο πλαίσιο της παρούσας υπόθεσης, του φαίνεται καθοριστικό να κρίνει τα δικαιώματα των προσφευγόντων που απορρέουν από τα παλαιά ομόλογα, αλλά αντικαθιστώντας τα μέσα στο πλαίσιο του πιο γενικού ζητήματος της

αναγκαιότητας για το ελληνικό δημόσιο χρέος να αναδιαρθρωθεί και να καταστεί βιώσιμο.

135. Το Δικαστήριο σημειώνει ότι, στην από 22 Απριλίου 2014 απόφασή του, το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι η αρχή ισότητας που καθιερώνεται από το άρθρο 4 § 1 του Συντάγματος, δεν επέβαλε στο Κράτος να επιφυλάσσει προνομιακή μεταχείριση σε ορισμένους από τους δανειστές του στην βάση προσωπικών δεδομένων και υποκειμενικών κριτηρίων (πιο πάνω παράγραφος 43). Εν τούτοις, ακόμη και αν υποτεθεί ότι οι ισχυρισμοί των προσφευγόντων σύμφωνα με τους οποίους υπήρξε όμοια μεταχείριση διαφορετικών καταστάσεων είναι βάσιμοι, το Δικαστήριο διακρίνει μία σειρά «αντικειμενικών και ευλόγων» λόγων οι οποίοι δικαιολογούν την μεταχείριση αυτή.

136. Κατ'αρχήν, η δυσχέρεια του εντοπισμού των ενδιαφερομένων συνιστά έναν λόγο ο οποίος είναι χωρίς αμφιβολία πρωταρχικός. Ως προς αυτό, το Δικαστήριο σημειώνει ότι η αγορά ομολόγων είναι μία πολύ ευμετάβλητη αγορά. Δεδομένου ότι τα ομόλογα είναι διαπραγματεύσιμοι τίτλοι, ένα μεγάλο μέρος των ομολογιούχων – φυσικών προσώπων είχαν αποκτήσει τους τίτλους αυτούς στην δευτερογενή και όχι στην πρωτογενή αγορά. Βεβαίως, δεν θα ήταν αδύνατον για τις κρατικές αρχές να αναζητήσουν τους ομολογιούχους – φυσικά πρόσωπα μέσω των θεματοφυλάκων των τίτλων αυτών. Εν τούτοις, μία τέτοια έρευνα στο σύνολο των κεφαλαιαγορών, τόσο των ελληνικών όσο και των διεθνών, θα απαιτούσε το πάγωμα των συναλλαγών στις αγορές αυτές και μία διαδικασία ιδιαίτερα μακρόχρονη σε μία στιγμή όπου η ανάγκη χρηματοδότησης της χώρας είχε καταστεί πιεστική.

137. Κατά δεύτερο λόγο, το Δικαστήριο σημειώνει την δυσχέρειας της θέσπισης συγκεκριμένων κριτηρίων διαφοροποίησης. Αφ'ενός, θα ήταν προβληματικό, κάτω από τις συνθήκες της υπόθεσης, να γίνει διάκριση μεταξύ φυσικών προσώπων και νομικών προσώπων ή μεταξύ επαγγελματιών επενδυτών και μη επαγγελματιών επενδυτών: δεν θα μπορούσαμε να μεταχειριστούμε διαφορετικά δικαιώματα απορρέοντα από την κατοχή ομολόγων ανάλογα με την ιδιότητα του κατόχου. Αφ'ετέρου, θα ήταν δυσχερές να οριοθετηθεί, νομικά αλλά ακόμη και στην πράξη, η κατάσταση του μικρού αποταμιευτή την οποία διεκδικούν οι προσφεύγοντες. Ως προς τούτο, το Δικαστήριο σημειώνει ότι πολλοί προσφεύγοντες – φυσικά πρόσωπα είχαν επενδύσει στα επίδικα ομόλογα σημαντικά ποσά, μερικά από τα οποία υπερέβαιναν τα 100.000 EUR, αν υποτεθεί ότι το ποσό αυτό θα μπορούσε θεωρητικά να ληφθεί ως όριο για να επιχειρηθεί μία διάκριση μεταξύ των ομολογιούχων. Κατά την άποψη του

Δικαστηρίου, δεν θα ήταν δίκαιο να εξαιρεθεί από την διαδικασία ένα φυσικό πρόσωπο που είχε επενδύσει 100.000 EUR και να συμπεριληφθεί μία επιχείρηση η οποία επένδυσε ένα πολύ μικρότερο ποσό, και τούτο για τον μοναδικό λόγο ότι η τελευταία ήταν νομικό πρόσωπο ή επενδυτής.

138. Τρίτον, το Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη το επιχείρημα που προβλήθηκε από την Κυβέρνηση σχετικά με τον κίνδυνο αποτυχίας του συνόλου της διαδικασίας με καταστροφικές συνέπειες για την ελληνική οικονομία. Μία απλή ανακοίνωση εκ μέρους των αρχών σύμφωνα με την οποία ορισμένες κατηγορίες ομολογιούχων θα εξαιρούνταν από την διαδικασία της ανταλλαγής θα είχε ως συνέπεια μία μαζική μεταβίβαση τίτλων προς τις εξαιρεθείσες κατηγορίες ομολογιούχων, γεγονός το οποίο θα επέφερε, όπως υπογραμμίζει η Κυβέρνηση, όχι μόνον την μείωση των αναγκαίων για την αναδιάρθρωση κεφαλαίων, αλλά και μία πιο δραστική μείωση της ονομαστικής αξίας των αξιώσεων των μη εξαιρεθέντων ομολογιούχων (πιο πάνω παράγραφος 125). Επί πλέον, μία τέτοια μεταβίβαση θα είχε υπονομεύσει την διαδικασία της ανταλλαγής τίτλων και κινδυνεύσει να καταλήξει σε μία στάση πληρωμών της Ελλάδας τόσο έναντι των δανειστών της χώρας όσο και έναντι άλλων υποχρεώσεων η λήξη των οποίων ήταν πιο μακρινή. Την εποχή εκείνη, η Ελλάδα είχε αποκλειστεί από τις διεθνείς αγορές και μόνον οι ευρωπαίοι εταίροι τους ήταν διατεθειμένοι να την χρηματοδοτήσουν, όμως, ήδη από το 2011, αυτοί είχαν θέσει ως προϋπόθεση μιας τέτοιας βοήθειας την συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα.

139. Τέταρτον, το Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη την αναγκαιότητα της διατήρησης της δυναμικής του εγχειρήματος και της ταχείας ενέργειας. Κατά την άποψη του Δικαστηρίου, η απαίτηση από τις αρχές, την εποχή της υιοθέτησης του νόμου 4050/2012 και με την βιασύνη με την οποία αυτός ψηφίστηκε, να προβούν σε μία διάκριση μεταξύ διαφόρων ειδών επενδυτών/ομολογιούχων και να εξαιρέσουν κάποιους από την διαδικασία της ανταλλαγής, θα επέβαλε σε αυτές να αναλάβουν ένα εγχείρημα ιδιαίτερα δυσχερές το οποίο θα ενείχε επί πλέον τον κίνδυνο να καταστήσει την διαδικασία απολύτως αντιπαραγωγική ως προς την βιωσιμότητα της ανταλλαγής και την δυναμική την αναγκαία για την επιτυχία της αναδιάρθρωσης της ημερομηνίας.

140. Το Δικαστήριο σημειώνει εξάλλου ότι, στην απόφασή του με αριθμό 1116/2014, το Συμβούλιο της Επικρατείας έκρινε ότι, αν ο νόμος 4050/2012 συνιστούσε πράγματι μία παρέμβαση στα δικαιώματα των δανειστών του Κράτους, φυσικά ή νομικά πρόσωπα, έλληνες ή αλλοδαπούς υπηκόους, η απόλαυση των

δικαιωμάτων αυτών δεν ήταν απαλλαγμένη από κινδύνους. Δέχθηκε ότι οι επίδικοι περιορισμοί κατά ένα συγκεκριμένο ποσοστό και κατ'αναλογία, ανάλογα με το ύψος του δημοσίου χρέους προς τον ιδιωτικό τομέα, δεν ήταν αντίθετοι προς το άρθρο 4 § 1 του Συντάγματος. Οι περιορισμοί αυτοί εντάσσονταν στο πλαίσιο της υιοθέτησης ενός νόμου, με συνέπειες ασφαλώς σοβαρές για την κοινωνία, αλλά ο οποίος προοριζόταν να αντιμετωπίσει μία ιδιαίτερα δυσμενή συγκυρία κατά τρόπο ώστε να μην μπορούν να θεωρηθούν ως αντιβαίνοντες στην παράγραφο 1 του άρθρου 4 του Συντάγματος.

141. Λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των σκέψεων αυτών, το Δικαστήριο εκτιμά ότι η διαδικασία ανταλλαγής των τίτλων των προσφευγόντων δεν παραβίασε το δικαίωμά τους να μην υποστούν διάκριση κατά την απόλαυση του προστατευομένου από το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 δικαιώματος.

142. Επομένως, το Δικαστήριο καταλήγει ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 14 της Σύμβασης σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ ΑΥΤΟΥΣ, ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ, ΟΜΟΦΩΝΑ,

1. *Αποφασίζει να συνενώσει τις προσφυγές.*
2. *Κηρύσσει τις προσφυγές παραδεκτές όσον αφορά τους προσφεύγοντες με τους αριθμούς 1-31, 33-47, 50-52, 56-83, 85-86, 88-92, 94-131, 133-146, 148-152, 154-165, 167-175, 178-181, 183-192 και 6312-6320 και απαράδεκτες ως προς τους λοιπούς προσφεύγοντες.*
3. *Αποφαίνεται ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης.*
4. *Αποφαίνεται ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 14 της Σύμβασης σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου αριθ. 1 της Σύμβασης.*

Συντάχθηκε στα γαλλικά και στην συνέχεια κοινοποιήθηκε εγγράφως στις 21 Ιουλίου 2016, κατ'εφαρμογήν του άρθρου 77 §§ 2 και 3 του κανονισμού του Δικαστηρίου.

(υπογραφή)  
Abel Campos  
Γραμματέας

(υπογραφή)  
Mirjana Lazarova Trajkovska  
Πρόεδρος

Ακριβής μετάφραση του συνημμένου

εγγράφου από τα γαλλικά.

Αθήνα, 19 Αυγούστου 2016

Ο μεταφραστής

Αλέξανδρος Πετρουτσόπουλος